

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

24 OCAK İSTİKRAR TEDBİRLERİNİN
TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SEVİL TEMEL /

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane

ESKİŞEHİR, 1987

İ Ç İ N D E K İ L E R

<u>T A B L O L A R</u>	VIII
<u>G İ R İ Ş</u>	1 +

B i r i n c i B ö l ü m

24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİNDE TÜRKİYE'NİN
İÇİNDE BULUNDUĞU EKONOMİK KOŞULLAR VE DIŞ TİCARET PO-
LİTİKASINA İLİŞKİN TEDBİRLERİN SUNUMU DEĞERLENDİRİLMESİ

B i r i n c i K ı s ı m

24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİNDE TÜRKİYE'NİN
İÇİNDE BULUNDUĞU EKONOMİK KOŞULLAR VE TÜRKİYE'NİN DIŞ
TİCARETİ

1.24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİNDE TÜRKİYE'NİN EKONOMİK DURUMU.....	6
2.24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİNDE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET REJİMİ VE DIŞ Tİ- CARETİ.....	12
I-24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCE- SİNDE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET REJİMİ....	12
a. <u>İhracat Rejimi</u>	12

b. <u>İthalat Rejimi</u>	22
II-24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİNDE	
DIŞ TİCARET.....	25
a. <u>24 Ocak 1980 İstikrar Programı Öncesi-</u> <u>de İhracat</u>	25
b. <u>24 Ocak 1980 İstikrar Programı Öncesi-</u> <u>de İthalât</u>	31

İ k i n c i K ı s ı m

24 OCAK İSTİKRAR TEDBİRLERİNİN SUNUMU VE DEĞERLENDİ-

RILMESİ

1.24 OCAK İSTİKRAR TEDBİRLERİNİN SUNUMU.....	36
I-DÖVİZ REJİMİNE İLİŞKİN KARARLAR.....	36
II-İHRACAT VE İTHALAT REJİMİNE İLİŞKİN	
KARARLAR.....	39
III-YABANCI SERMAYE GİRİŞİNE İLİŞKİN KARAR-	
LAR.....	42
IV-ÖRGÜTSEL DÜZENLEMELERE İLİŞKİN KARARLAR.	44
i- <u>Ekonomik Koordinasyon Kurulu</u>	44
ii- <u>Para Kredi Kurulu</u>	44
iii- <u>Yabancı Sermaye Dairesi</u>	44
iv- <u>Başbakanlık Yatırımları ve İhracatı</u>	
<u>Teşvik Dairesi(Teşvik ve Uygulama Dai-</u>	
<u>resi</u>	45

2.24 OCAK İSTİKRAR TEDBİRLERİNİN DEĞERLEN-	
DİRİLMESİ.....	45
I-FAİZ,KREDİ-PARA POLİTİKALARI AÇISINDAN	
DEĞERLENDİRİLMESİ.....	45
II-KUR POLİTİKASI AÇISINDAN DEĞERLENDİ-	
RİLMESİ.....	47
III-İHRACAT POLİTİKASI AÇISINDAN DEĞERLEN-	
DİRİLMESİ.....	48
IV-İTHALATTA LİBERASYON POLİTİKASI AÇISIN-	
DAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	49

İ k i n c i B ö l ü m

24 OCAK İSTİKRAR PROGRAMININ TÜRKİYE'NİN İHRACATI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

B i r i n c i K ı s ı m

İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASININ KAPSAMI VE 24 OCAK 1980

İSTİKRAR POLİTİKASI İLE GETİRİLEN TEŞVİK TEDBİRLERİ

1.İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASININ KAPSAMI..	52
2.24 OCAK 1980 İSTİKRAR POLİTİKASI İLE	
GETİRİLEN TEŞVİK TEDBİRLERİ.....	55
a. <u>Esnek Kur Politikası</u>	55
b. <u>İhracata Vergi İadesi</u>	55

c.	<u>Vergi Resim Harç İstisnası</u>	57
d.	<u>Gümrük Muafiyetleri</u>	58
e.	<u>Geçici Kabul Rejimi ile Mal İthalâtı</u>	60
f.	<u>Kısa Vadeli İhracat Kredileri</u>	61
g.	<u>İhracata Yönelik Yatırım İndirimleri</u> ...	62
h.	<u>Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan Yapılan Ödeme</u>	63
ı.	<u>İhracat Reeskont Kredisi</u>	64
i.	<u>Döviz Tevdiat Hesaplarından Döviz Kazandırıcı İşlemlere Kredi Verilmesi</u>	65
j.	<u>Navlun Primi Uygulaması</u>	65
k.	<u>İhracatçıya Avans Sistemi</u>	66
l.	<u>Kurumlar Vergisi İstisnası</u>	66
m.	<u>Konut Fonuna Yapılacak Ödemelerden Muafiyet</u>	67
n.	<u>Pazarlama Çabalarına ve Masraflarına Yönelik Uygulama</u>	67

İ k i n c i K ı s ı m

24 OCAK 1980 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'NİN İHRACATI

1.	BAŞLICA SEKTÖRLERE GÖRE İHRACAT.....	68
2.	ÜLKE GRUPLARI İTİBARIYLA İHRACAT.....	71

Ü ç ü n c ü B ö l ü m

24 OCAK 1980 İSTİKRAR POLİTİKASININ TÜRKİYE'NİN İTHALA-

TI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

B i r i n c i K ı s ı m

İTHALATTA LIBERASYON POLİTİKASININ KAPSAMI VE 24 OCAK

1980 İSTİKRAR TEDBİRLERİ SONRASINDA TÜRKİYE'DE UYGU-

LANAN İTHALAT POLİTİKASI

1.İTHALATTA LIBERASYON POLİTİKASININ KAP-	
SAMI.....	74
2.24 OCAK 1980 İSTİKRAR TEDBİRLERİNDEN SONRA	
İZLENEN İTHALAT POLİTİKASI.....	76
a. <u>24 Ocak-29 Aralık 1984 Yılları Arasında</u>	
<u>İzlenen Liberasyon Politikası.....</u>	76
i- <u>I Sayılı Liberasyon Listesi.....</u>	76
ii- <u>II Sayılı Liberasyon Listesi.....</u>	77
iii- <u>Pona Tabi Mallar</u>	77
iv- <u>İthali Yasak Mallar.....</u>	78
b. <u>1984 Yılı Sonrasında İzlenen Liberasyon</u>	
<u>Politikası.....</u>	78
i. <u>Yasak Mallar Listesi.....</u>	80
ii- <u>İthali Müsaadeye Bağlı Mallar Listesi..</u>	80
iii- <u>Pon Ödenmek Suretiyle İthal Edilecek</u>	
<u>Mallar.....</u>	81

iv-Libere Mallar..... 82

İ k i n c i K ı s ı m

24 OCAK 1980 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'NİN İTHALATI

1.FİNANSMAN KAYNAKLARINA GÖRE İTHALAT..... 82

2.ÜLKE GRUPLARI İTİBARIYLA İTHALAT..... 84

3.ANAMAL GRUPLARI İTİBARIYLA İTHALAT..... 85

S O N U Ç..... 88

F A Y D A L A N I L A N K A Y N A K L A R..... i-v

T A B L O L A R

<u>Tablo No</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa</u>
1	İhracatta Vergi İadesi(1964-1979)	18
2	1963-1979 Yılları Arasında İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı	30
3	1963-1979 Yılları Arasında Toplam İhracat İçinde Sektörlerin Payı	31
4	İthalâtın Ana Madde Gruplarına Göre Dağılımı(1963-1979)	34
5	İhracatta Vergi İadesi(1980-1986)	56
6	1980-1984 Yılları Arasında Vergi, Resim Harç İstisnası Belgesinden Yararlanan Krediler ve İhracat Taahhütleri	59
7	1980-1984 Yılları Arasında Gümrük Mua- fiyet Tutarlarının Seyri	60
8	1980-1984 Yılları Arasında Yatırım İndirimine Konu Olan Yatırımların Geli- şimi	63
9	1980-1986 Yılları Arasında İhracatın Başlıca Sektörlere Dağılımı	69

<u>Tablo No</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa</u>
10	1980-1986 Yılları Arasında İhra- catın Ülkeler İtibariyle Dağılımı	73
11	1980-1986 Yılları Arasında İtha- lâtın Finansman Kaynakları İtiba- riyle Dağılımı	83
12	1980-1986 Yılları Arasında İtha- lâtın Ülkeler İtibariyle Dağılımı	85
13	1980-1986 Yılları Arasında İtha- lâtın Ana Mal Gruplarına Göre Da- ğılımı	87

le gelmiştir. Ülkenin uzun vadeli dış borç bulmak için gerekli itibarı kalmadığı için, çeşitli finans kuruluşlarından kısa vadeli ve maliyeti yüksek borçlar alma yoluna başvurulmuştur.

İthalât finanse edilemeyince, sınai üretim çarkı durma noktasına gelmiş, mal darlıkları ve enflasyon had safhaya ulaşmış, ilk kez 1979 ve 1980 yıllarında GSMH artış hızı negatif olmuştur.

Türkiye'nin böyle bir bunalım sürecinin doruk noktasında bulunduğu dönemde, 24 Ocak Kararları denilen yeni bir istikrar tedbirleri demeti yürürlüğe konmuştur. 24 Ocak kararları, kısa dönemde istikrarı hedef almasına karşılık, orta ve uzun dönemde dışa dönük sanayileşme politikalarını içeren yeni bir sanayileşme stratejisi niteliğindedir.

Ekonomide tamamen bozulmuş olan iç ve dış makro dengelerin sağlanması, piyasa ekonomisine ağırlık kazandırılarak, serbest rekabet sistemine ağırlık verilmesi amaçları paketin gerçekleştirmeye çalıştığı belli başlı amaçlardan sadece ikisidir.

Bunun yanında batı mali merkezlerinin ve IMF'nin

isteklerinin tatmin edilerek, IMF, banka ve devlet kredilerinin sağlanarak finansman sorununa çözüm bulunması amaçlarından bir diğerini oluşturmaktadır.

Büyük boyutlara ulaşmış olan KİT açıklarının azaltılması, iç ekonomide tasarruf oranının artırılarak dolayısıyla yatırım hacminin, buna bağlı olarak da üretim hacminin genişletilmesi diğer temel amaçlardan birkaçıdır.

Bunların yanında, ihracatın ve işçi dövizlerinin arttırılması, özel yabancı sermaye girişine hız kazandırılması gibi amaçlarla da, dışa dönük sanayileşme stratejisinin gerçekleştirilmesi düşünülmüştür.

Türkiye'nin ekonomik açıdan zor koşullar içinde bulunduğu bir dönemdeyken almış olduğu ve böylesine önemli amaçlara sahip istikrar tedbirleri, 1980 yılından itibaren Türkiye ekonomisini pek çok yönden etkisi altına almış bulunmaktadır.

Tezimizin birinci bölümünde, 24 Ocak 1980 öncesi dönemde Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve konumuzla ilgisi açısından, dış ticareti üzerinde durulmuştur. Aynı bölümün ikinci kısmında ise 24 Ocak Ka-

rarlarının dış ticaretle ilgili olanları sunularak, daha önceki yıllarda uygulamaya konulan istikrar tedbirlerinden ayrılan yönleri ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümden itibaren, 24 Ocak kararlarının Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkileri verilmeye başlanılmıştır. İkinci bölümde ihracat üzerindeki etkileri irdelenirken, üçüncü bölümde ithalât üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

B i r i n c i B ö l ü m

24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİNDE TÜRKİYE'NİN
İÇİNDE BULUNDUĞU EKONOMİK KOŞULLAR VE DIŞ TİCARET PO-
LİTİKASINA İLİŞKİN TEDBİRLERİN SUNUMU, DEĞERLENDİRİL-
MESİ

B i r i n c i K ı s ı m

24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİNDE TÜRKİYE'NİN
İÇİNDE BULUNDUĞU EKONOMİK KOŞULLAR VE TÜRKİYE'NİN DIŞ
TİCARETİ

1.24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİNDE TÜR-
KIYENİN EKONOMİK DURUMU

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, zor e-
konomik koşullara rağmen, o günkü ölçülere göre büyük
ekonomik hamleler gerçekleştirilmiştir. 1950'li yılların
sonlarından itibaren uygulamaya konulmaya başlanan is-
tikrar tedbirlerini, 1960'lı yıllardan itibaren, plânlı
döneme geçilmesi izlemiştir. Ancak 1963 yılından itibaren
uygulamaya giren kalkınma plânları, özellikle sanayi-

leşme stratejileri açısından uzak görüşlü bilimsel ve sistemli olmamıştır.

Bununla bağlantılı olarak ekonominin kalkınma stratejileri sağlam, güçlü temeller üzerine tam bir ile-ri görüşlülükle oturtulamamıştır.(1) Bu sebeple sanayi, tarım ve hizmetler sektörlerinin nisbi büyüklükleri rasyonel ve bilimsel olmaktan çok, sanayileşmenin roman-tik bir ideal olarak kabul edilmesinden doğmuştur.

Türkiye'de 1950 yılından itibaren, ithâl ikâmesi-ne ağırlık veren ve ihracat endüstrilerini ikinci sıra-ya koyan bir strateji kabul edilmiştir. Sanayileşme sü-recinin ilk döneminde, ithâl ikâmesine ağırlık verilme-si tutarlı bir davranıştır. Çünkü, gelişmiş sanayi ülke-lerinin hakim olduğu dünya piyasalarında, Türkiye'nin rekabet şansı hemen hemen hiç yok gibiydi. Nitekim ih-racata yönelik sanayileşme stratejisinin sürdürüldüğü

(1) Ahmet KILIÇBAY, "Yeni Bir İktisat Politikasına ve Yeni Stratejilere Doğru", EKONOMİDE PARA KREDİ, S.3 (Mart-1981), s.7.

günümüz Türkiye'sinde, ihracat olanağı yaratan endüstriler ithâl ikâmesi politikası sayesinde dış rekabete karşı korunmuş olan endüstrilerdir..

Ancak ithâl ikâmesi politikasının otuz yıl gibi çok uzun bir süre sürdürülmesi yanlış bir tutum olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca ithâl ikâmesi politikasının özel stratejisinin yetersiz belirlenmesi sonucu, döviz ve ithal ihtiyacı büyük olarak belirlenmiştir.

Ara ve yatırım malı ithal ihtiyacı büyük olan endüstriler, ithâl ikâmesini gerçekleştirirken ithalâtın payının devamlı olarak artmasına, dolaylı olarak yol açmışlardır. Bunun sonucunda Türk ekonomisi ithalâta bağımlı bir yapıya bürünmüştür.

Bu dönemde uygulanan ihracatı teşvik politikası ise, ithâl ikâmesini destekleyen bir politika biçimine bürünmüştür. Bu da Türkiye'nin döviz ihtiyacını kendi imkânları ile elde eden bir yapıya sahip olmasını engellemiştir.

Türkiye 'nin artan döviz ihtiyacını kendi imkânları ile karşılayamaması dış açıkların büyümesine neden olmuştur. Dış açıkları kapamakta kullanılan en önemli

araçlardan birinin dış borçlar olması, artan dış açık nedeniyle, dış borçları da arttırmıştır.

1970'li yılların sonlarına değin elde edilen borçlar uzun vadeli, faiz oranı dolayısıyla maliyeti düşük borçlar olmuştur. Ancak 1970'li yılların sonlarından itibaren, Türkiye'nin dış borç bulmadaki itibarının sarsılması, vadesi kısa, maliyeti yüksek borçlanmayı yaratmıştır. Bu da ekonomik istikrarsızlığı yaratan nedenlerden birisi olarak ortaya çıkmıştır.

Bütün bunların yanında, 1974'lerden sonraki büyük petrol krizi ile birlikte, dünya ekonomik istikrarsızlığı ve yaygın enflasyon hemen her ülkeyi olduğu gibi Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Hatta bu etkilenme Türkiye açısından daha da ağır olmuştur. Çünkü, 24 Ocak 1980 öncesinde Türkiye'nin ithalâtı büyük ölçüde petrol ile ara ve yatırım malları ithalâtına dayanmaktaydı. Gerek petrol, gerekse ara ve yatırım malları fiyatlarının her yıl katlanarak büyümesi de Türkiye ekonomisi için ayrı bir külfet olmuştur.

Bu koşullar içinde, 1974'lerden itibaren dış ödemeler açığının hızla büyümesi, enflasyon oranının

% 100'e yaklaşması ve hatta bu oranı aşması, ekonomik büyümenin durması ve hatta gerileme aşamasına gelmesi Türkiye ekonomisinin dış şoklara karşı dayanıksız olduğu gerçeğini ortaya çıkartmıştır.

Bu süreç sonucunda Türk ekonomisi, dış şoklardan, dış şoklar karşısında ekonomik yapının dayanıksızlığından doğan büyük bir istikrarsızlığa ve önlenmesi güç bir enflasyona sürüklenmiştir.

Nihayet 1978 ve 1979 yıllarında olumsuz ekonomik gidişi önlemek amacıyla bazı istikrar tedbirlerine başvurulması zorunlu olmuş, ödemeler dengesinde baskıyı azaltmak için de kısa vadeli borçların ertelenmesi sağlanmıştır. Ancak, ithalâtın finansmanı için yeterli dış kaynağın sağlanamaması ve harcamaların kontrol edilememesi ithâl mallarında kıtlıklara yol açmış, bu durum üretimde gerilemeleri ve enflasyon hızını artırmıştır.

Plânlı dönemin başlangıcından itibaren ortalama olarak % 6 dolaylarında gerçekleşen GSMH artış hızı, 1979 yılı içinde % 6,3 olarak hedeflenmiştir. Ancak gerçek büyüme hızı % 1,7 dolaylarında kalmıştır. Hatta 1979

yılında nüfustaki % 2,5'lik artış hızı gözönüne alındığında, net büyüme hızında % 0,8 dolaylarında bir gerileme olmuştur.(2)

Bu olumsuz sonucun alınmasındaki en önemli etken sanayi kesimindeki üretim azalışı olmuştur. Hammadde yetersizliği ve enerji darlığı gibi nedenlerle sanayi üretimi çok azalmış ve özel kesimde sanayi gelişme hızı % 7, kamu kesiminde ise % 3 dolayında düşme kaydetmiştir. Tarım kesimindeki büyüme de % 3,8 lik hedefe ulaşamamış, % 1,9 oranında kalmıştır.(3)

1979 yılında tüm sektörlerdeki gerilemelere rağmen sadece dış alem gelirinde önemli bir artış görülmüş ve sabit fiyatlarla dış gelirimizde kaydedilen % 87'lik gelişme yurtiçi gelirin ve dolayısı ile milli gelirimizin az çok büyümesine imkân vermiştir. Büyüme

(2) Haluk CİLLOV, "Dünya ve Memleket Konjonktürü", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.10-12 (Ekim-Aralık 1979), s.13.

(3) DPT, V. Beş Yıllık Plân Destek Çalışmaları; I, V. Beş Yıllık Kalkınma Plânı Öncesinde Gelişmeler, 1972-1983 (Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler), DPT. Ya. No: 1975, Ankara, 1985, s.15.

hızının düşük kalmasındaki bir etken de yatırımların azalması olmuştur. Sabit sermaye yatırımlarında görülen düşüşler iç ve dış finansman yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Bu temel sebebin yanında, iç talep daralması, kaynak dağılımının yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalar, özel yatırımları etkilemiştir. Diğer taraftan kamu sektörü, gerek finansman açıklarını azaltmak gerekse gelişme hedeflerine uyum sağlamak amacıyla yatırımları yeniden değerlendirmiş, önceliğini kaybetmiş projeleri durdurmuş ya da yavaşlatmıştır.

1980 öncesi dönemde iç tasarrufların yetersiz olmasına karşın büyüyen ara malı ithalât ihtiyacı, 1979 yılında Türkiye borçlarında 4 milyar \$ civarında bir artışa neden olmuştur.

2.24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİNDE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET REJİMİ VE DIŞ TİCARETİ

I-24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİNDE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET REJİMİ

a. İhracat Rejimi: Türkiye'de ihracat rejimi

ihracatı arttırmak, ihraç mallarının kalitesini yükseltmek, fiyatları kontrol altına almak, hükümetin izleyeceği dış ticaret politikası esaslarını belirlemek gibi amaç-

ları gerçekleştirmek amacıyla ilkkez 11.11.1937 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından tesbit edilmiştir.

1929-1936 yılları arasında ihracatta kliring sistemi, kontenjanlı listeler, takas ve prim usulleri getirilmiş, bunun yanında ihraç mallarının standartlaştırılması yoluna gidilmiştir.

1940 yılına kadar geçen iki yıllık sürede özellikle ihraç yasaklarına ilişkin kararlara yer verilmiştir.

1940-1952 yılları arasında serbest döviz esasına ve ihracat serbestleştirilmesine ağırlık verilirken, ihracında güçlük çekilen malların ihracatına karşılık ithal hakkı tanınmıştır.

1958 yılına kadar süregelen ihracat tıkanıklığını ve Türk Lirasının iç ve dış değerinin düşmesini önlemek amacıyla 1958 yılı ihracat rejimi yürürlüğe konmuştur.

Türkiye'de plânlı dönemle birlikte ihracat ve ithalât rejimlerinin birlikte yayınlanmasına son verilmiştir. 1980 öncesi dönemde ihracatın teşvikine ilişkin en önemli yasa 1963 tarih ve 261 sayılı yasadır. Daha sonra Bakanlar Kurulu bu yasanın sağladığı yetkilere dayanarak bir-

çok kararnameleler çıkarmıştır.

1971 yılına değin çeşitli düzenlemelerle yürürlükte kalan ihracat rejimleri, izleyen yıllarda köklü değişikliklere uğramıştır. 1978 yılında ise ihracata ilişkin uygulamada uyum ve sürat sağlamak, gerekli önlemleri en hızlı şekilde alabilmek için İhracat Koordinasyon Kurulu kurulmuştur.

Çeşitli yıllarda yayınlanan ihracat rejimlerine paralel olarak izlenen ihracat politikası ise değişik bir tabloyu gözler önüne sermiştir. Bu dönemde Türkiye'de üretim yapan yabancı sermayeli şirketlerin lisans anlaşmalarında ihracatın sınırlandırılmasına ilişkin koşullar yer almıştır. Bu sınırlama ise tamamen yasaklama önceden izine bağlama veya belli ülkelere ihracat izni şeklinde ortaya çıkmıştır.

Bu gibi ihracatı engelleyici nedenler olmasa bile 1980 öncesinde Türk ekonomisinin içinde bulunduğu koşullar ihracat yerine iç pazara dönük üretim yapmayı cazip hale getirmiştir.

Türkiye 1980 öncesi dönemde izlediği sabit kur politikası nedeniyle mevcut ihracat potansiyelini kul-

lanamamıştır. Bunun en önemli nedeni iç fiyatların dış fiyatlara nazaran yüksekliği, diğer bir deyişle Türkiye'deki sürekli fiyat artışları olmuştur.

Yurt içinde fiyat artışları sürerken, döviz fiyatının da aynı oranda arttırılması gereklidir, oysa bu gerçekleştirilememiştir. İç fiyatların dış fiyatlara nazaran yüksekliği üreticiyi dış pazarlar yerine iç pazarlara yöneltmiştir. Çünkü 24 Ocak 1980 öncesi dönemde, aşırı değerlenmiş TL.sı ihracatçıya prim veren bir faktör olarak belirmiştir.

TL.sının diğer dövizler karşısında gereğinden fazla değerli tutulması, diğer bir deyişle Merkez Bankasının belirlediği döviz kurlarıyla piyasada arz ve talebe göre belirlenmiş döviz kurları arasında önemli bir farkın ortaya çıkması, ithalâtçılara topluma maliyeti yüksek bir malı daha ucuza alma imkânı yaratmıştır.

İmalât sanayiindeki ikili yapı da ihracatı engelleyen başka bir faktör olmuştur. Verimsiz ve ilkel teknoloji kullanan ve küçük ölçekler üzerine kurulu yan sanayiın tamamlanmış mal üreten şirketlere fiyat ve kalite yönünden uluslararası standartlara uygun mal teslim edememe-

si, tamamlanmış mal üreten firmaların üretim maliyetlerini arttırmış, bu durum da uluslararası pazarlara girmeyi güçleştirmiştir.

Mevcut ihracatı teşvik sisteminin, yukarıda özetlenen olumsuz faktörleri ortadan kaldırmaya yönelik olmamasının yanında, verilen teşviklerin gerçek sahiplerine ulaşmaması ihracatı engelleyen başka bir faktör olmuştur. Özellikle ikinci ve üçüncü plân dönemlerinde gereğinden fazla sanayi kolu teşvik edilmiş bu nedenle de teşvik anlamını yitirmiştir. (4)

Türkiye'de 24 Ocak 1980 öncesi dönemde uygulanan ihracatı teşvik önlemleri, vergiye ilişkin olanlar, krediye ilişkin olanlar, ihracatta döviz tahsisleri, transfer kolaylıkları ve öteki özendirici önlemler ol-

(4) İhracatı Teşvik İçin Getirilen Önlemler Konusunda Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız: Uğur ERCAN, "Türkiye'de Sınai Ürün İhracatıyla İlgili İhracat Ayrıcalıkları, Vergi İadeleri ve İhracatı Teşvik İçin Diğer Mali Önlemler", SANAYİ ÜRÜNLERİ DIŞ SATIMININ GELİŞTİRMESİ SEMİNERİ, Ankara, 1978, s.116.

tutulmuştur. Böylece vergi iadesi sistemi, ihracatın ta-
 rım ürünlerinden sanayi ürünlerine ve özellikle ağır
 sanayi ürünlerine doğru yönlendirilmesinde bir araç
 olarak kullanılmıştır.

TABLO : 1

İHRACATTA VERGİ İADESİ (1964-1979) Milyon TL.

Yıllar	Tabi İhracat(1)	(2)	Vergi İadesine Vergi İadesi Vergi İadesi Oranı (2/1) (Yüzde)
1964	103,6	12,1	11,7
1965	303,5	29,3	9,7
1966	219,7	27,5	12,5
1967	250,4	24,9	9,9
1968	247,8	57,9	23,4
1969	1426,5	208,3	14,6
1970	1732,9	290,1	16,7
1971	1957,1	413,1	21,1
1972	3209,7	718,9	22,4
1973	7379,8	1052,9	14,3
1974	6479,3	919,5	14,2
1975	7402,0	1385,6	18,7
1976	14433,9	3117,5	21,6
1977	16563,1	3448,6	20,8
1978	19727,3	2949,2	14,9
1979	24579,4	3290,1	13,4

KAYNAK: T.C. Merkez Bankası Kayıtları.

Vergi iadesinin dışında, plânlı dönemde ihracatçılara başka vergi kolaylıkları da sağlanmıştır. Öncelikle ihracatçıların, ihracatını taahhüt ettikleri malların yapımında kullanılacak ham ve yardımcı maddelerle ,bu malların ihracında kullanacakları ambalaj malzemelerinin ithali, 474 sayılı kanunla gümrük vergisi ve öteki vergi, resim ve harçlardan muaf tutulmuştur.

Bunun dışında 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu ile de ihraç edilen mamüller için istihsal vergisi bağışıklığı tanınmıştır. 2362 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile ise sanayi ürünleri ihracatı ile yaş meyve, sebze ihracatından elde edilen gelirlerin belirli oranları kurum kazançlarından istisna edilmiştir.

Kredilere ilişkin teşvikler, ihracat taahhüdü karşılığında bankalarda açılan ihracat kredileri ile sağlanmıştır. Merkez Bankası'nda bu kredileri belirli oranlarda öz kaynak katkısı koşulu arayarak bankaların verdiği ihracat reeskont kredileri ile desteklemiştir.

Bunun dışında Merkez Bankası, ihracatçıları için kaynağını ithalât rejimine göre alınan teminatların oluşturduğu bir fondan kısa süreli kredi sağlamıştır. Ge-

nel teşvik tablosu ile de ihracat şartına bağılı olarak özendirilen yatırımlar için, uygun faiz hadlerinden orta vadeli yatırım ve işletme kredilerinin açılması öngörülmüştür.

Bu dönemde sağlanan kredi kolaylıklarından biri de faiz farkı iadesi olmuştur. 1970 yılında getirilen bu uygulamayla, serbest dövizle yapılacak ihracatın finansmanı ile bu şekildeki ihracatın hazırlık ve imalât safhasındaki kredilere faiz farkı ödemesinde bulunulmuştur.

Ihracatta döviz tahsisleri, 1980 öncesi ihracatı teşvik tedbirlerinden biri olmuştur. Bu uygulama ile imalâtçı ihracatçıların, ihraç ettikleri mamüllerin yapımında kullandıkları ham ve yardımcı maddelerle, ihracat ile ilgili döviz tahsislerinin transferine Merkez Bankası tarafından öncelik tanınmıştır.

Bunun yanında ihracat dövizlerinin belirli kısmının serbestçe transferine ya da devrine izin verilmiştir. Bu şekilde kullanılabilen veya devredilen dövizin toplam döviz kazancına oranı sanayi mallarında % 50'yi bulmuştur. Özellikle döviz sıkıntısının yoğun olduğu dönemlerde, bu yoldan döviz kullanımlarına izin verilmesi

önemli bir özendirici etki yaratmıştır. Diğer yandan bu şekilde kazanılan dövizlerin ,üzerinde serbestçe anlaşılabilir bir fiyattan başka sanayicilere devredilmesi de kambiyo kontrol rejimine getirilen bir yumuşatıcı önlem niteliğini taşımıştır.

Yukarıda sıraladığımız özendirici tedbirlerin dışında,geçici kabul rejimi ve garantisiz ticari borçların fason imalât yoluyla tasviyesi de ihracatı özendirme önlemi niteliğini taşımışlardır.Ancak tüm bu önlemler ithal ikâmesi politikasının,ihracat aleyhine doğurduğu ayrımcı etkileri azaltma amacından öteye gidememiştir.

Oysa teşvik tedbirlerinden en önemlisi olan ihracatta vergi iadesinin etkili olabilmesi için uygulamanın yürütülmesi sırasında,üzerinde önemle durulması gereken bazı prensiplerin esas alınması gerekirdi.

Öncelikle,vergi yükü kaldırılmadan fiyat yönünden rekabet yeteneği bulunan mamüllere,ihracatta vergi iadesi uygulanmamalı,rekabet gücünün sağlanması için vergi yükünün tamamının kaldırılması gereken mamüllerde ise vergi iade oranı vergi yükünün tamamını kapsayacak

şekilde belirlenmeliydi.

Vergi yükünün bir bölümünün kaldırılması ile fiyat yönünden dış pazarlarda rekabet gücü kazanacak mamüllerde vergi iade oranları rekabete imkân verecek nisbette tutulurken, çeşitli nedenlerle maliyetleri düşen veya ihraç fiyatları yükselen mamüllerin vergi iade oranları ise indirilmeli veya kaldırılmalıydı.

b. İthalât Rejimi: Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, ithalât rejimine ilişkin ilk kararlar, 1929-1939 yılları arasını kapsayan on yıllık dönemde alınmıştır.

Bu dönemde dış ticareti düzenlemek amacıyla, 1499 sayılı Gümrük Tarifeleri Kanunu kabul edilmiş, 1916 tarihli tarifeler kaldırılarak yerli üretimin korunması amaçlanmıştır. İç üretimi korumak amacıyla buna ek olarak 1937 yılında ithalât rejiminde kontenjanlar kısılmıştır. 25 Şubat 1930 tarihinde uygulamaya konan 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu'nda bu dönemin düzenleyici önlemlerinden birisi olmuştur.

Türkiye'de plânlı dönemin başlangıcı olan 1963 yılından 1980 yılına değin, yerli sanayiın korunması amacıyla ithal ikâmesine dayalı sanayileşme stratejisi

icaret % 60 oranında libere edilmiş ve serbest ithalât listeleri düzenlenerek Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Ancak bu uygulamanın,ithalâtın hızla artmasına neden olması üzerine,1953 yılından itibaren dış ticarete serbestleştirmeden vazgeçilmiştir.

1953-1958 döneminde karşılaşılan dış ticaret açığı dışarıdan sağlanan kredilerle kapatılmaya çalışılmış,ithal mallarının ihtiyaçlara uygun kalitede ve iç piyasada yükselen fiyatları daha da artırmayacak fiyattan ithal edilmesini sağlamak amacıyla "İthal Malları Fiyat Kontrol Dairesi" kurulmuştur.Buna rağmen ödemeler dengesi sorununun çözülememesi üzerine 4 Ağustos 1958 kararları alınmıştır.

1958 kararlarının ithalâtla ilgili en önemli maddesi ithalâtın,kredili olarak yapılmasından vazgeçilerek,kota ve liberasyon listelerine bağlanmasına ilişkin karardır.Liberasyon listelerinde ithali serbest mallar,kota listelerinde ise ithalâtı miktar sınırlamasına tabi mallar yer almıştır.Bu listelerde yer alan mallar dışındaki mallar ise ithali yasak mallar olarak belirlenmiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında ve aynı perspektif içinde hazırlanan daha sonraki iki plânda izlenen dış ticaret politikasının esası,dış açığın fazla artmaması için,ihracatın teşviki yerine,ithalâtın baskı altında tutulması olmuştur.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânının,ithalât yönünden en önemli özelliği,ithalât rakamlarının hızla yükselmeye başlaması olmuştur.Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânının bir yıl gecikmeyle uygulamaya konulmasından sonra da,24 Ocak 1980 Kararları ile ithalâta liberasyon politikasına geçilerek,ithal ikâmesi uygulamasına son verilmiştir.

II-24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMI ÖNCESİNDE DIŞ

TİCARET

a-24 Ocak 1980 İstikrar Programı Öncesinde İhracat:Cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze kadar geçen süre içinde,ihracatımızda miktar,değer,hammadde grupları ve ülke grupları açısından çeşitli değişmeler görülmüş,ihracat yıllar itibariyle çeşitli dalgalanmalar göstermiştir.(7)

(7) Engin SAĞDIÇ,"Plânlı Dönemde Sanayi Ürünleri İhracatının Gelişimi",İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ,S.245 (Temmuz 1986),s.18.

İhracatın bünyesi uzun yıllar tarımsal ürünlere bağlı kalmış, sanayi ürünleri ihracatı ise genellikle yıldan yıla değişiklik göstermiş, toplam ihracat içinde sanayi sektörünün payının az olmasında, sanayinin i-çe dönük bir yapıya sahip olması başrolü oynamıştır.

1950 yılından plânlı döneme kadar geçen süre zarfında ihracat gelirimizin yaklaşık % 85'ini tarımsal ürünler, % 10'unu sanayi ürünleri, % 5'ini ise maden ürünleri ihracatı oluşturmuştur.

Plânlı döneme geçişle beraber, ihracatın geliştirilerek sanayi ürünleri yönünde yapısal değişiklik sağlanması hedeflenmiştir. 1963-1967 yıllarını kapsayan birinci plân döneminde gerçekleşen ihracat değerleri tahminlerin üstüne çıkmıştır. Ancak bu artış hedeflenen yapısal değişmeden çok, mevcut tarımsal ürün stoklarının eritilmesi ve ihracata yönelik tarımsal ürünlerin üretimlerinin artırılmasından kaynaklanmıştır. Bunun sonucunda dönem boyunca tarım ürünleri, toplam ihracat içinde ortalama % 75'lik bir pay elde etmiştir.

Sanayi ürünleri ihracatının istenilen boyutlara ulaşamamasının başlıca sebepleri ise maliyet yüksekliği

Kalite düşüklüğü, pazarlama bilgisi yetersizliği, üretim kapasitesi yetersizliği ve ürünlerin dünya pazarlarında rekabet edecek bir yapıya kavuşturulmaması olmuştur.

1968-1972 yılları arasını kapsayan ikinci plân döneminde de ihracatta yapısal bir değişme hedeflenmiştir. Tarımsal ürünler ihracatının, toplam ihracat içindeki payının % 75'den % 65 civarına düşürülmesi ve sanayi ürünleri ihracatının ise % 17'den % 27 civarına yükseltilmesi amaçlanmıştır.

Bu dönemde sınai ürün ihracatının arttırılmasına yönelik tedbirler alınmıştır. Ancak arzu edilen gelişme sağlanamamış ve ihracatta önemli bir yapısal değişiklik oluşturulamamıştır.

İkinci plân döneminde, mal grupları itibariyle gerçekleşen değerler ile tahminler arasında bazı farklar meydana gelmiştir. Ancak hedeflendiği gibi, tarım ürünleri ihracatı % 68 dolaylarına çekilmiş, sanayi ürünleri ihracatı ise 1969 yılı dışında plân hedefleri üstünde artış göstermiştir.

Türkiye'de ilk iki plân dönemi boyunca dış ticaretin sürekli açık vermesi üzerine üçüncü plân döneminde

ihracat çeşitli araçlarla teşvik edilmeye çalışılmıştır.

Bu dönemde, toplam ihracatın, ikinci plân döneminde gerçekleşen toplam ihracata oranla % 64 dolayında arttırılması ve bu artışın % 62'sinin de sanayi ürünleri ihracatındaki artıştan sağlanması hedeflenmiştir.

Plân döneminde, tarım ürünlerinin ihracat içindeki payında bir parça düşüşle birlikte hedefe ulaşılamamış, sanayi ürünleri payı da saptanan hedefin altında kalmıştır.

Nitekim 1973-1977 yılları arasında tarım ürünleri ihracatının payının % 66,7'den % 51,1'e düşmesi öngörüldüğü halde, bu pay % 59,4'e indirilebilmiştir. Sanayi ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payı ise 1977 yılında % 33,4 düzeyinde kalmıştır.

1974 yılında ihracatta, yapılan devalüasyon ve teşvik tedbirleri ile fiyatlardaki yükselmeler nedeni ile gözlenen olumlu gelişmeyle beraber ihracatın yapısında da değişiklik meydana gelmiştir. Bu yıl sanayi ürünleri ihracatının toplam içindeki payı % 39,2 ile en

yüksek noktaya, tarım ürünlerinininki ise % 56,6 ile en düşük noktaya ulaşmıştır.

1974 yılında gözlenen bu değişmeye rağmen, 1975 yılından itibaren karşılaşılan ihracat zorlukları önceliğin tarımsal mallara verilmesine neden olmuştur.

1979-1983 yılları arasını kapsayan dördüncü plân döneminde ihracatın yılda ortalama % 18,6 oranında arttırılması öngörülmüştür. Bunun yanında daha önceki plânlarda olduğu gibi ihracat yapısında sanayi ürünleri lehine bir gelişme sağlanması amaçlanmıştır.

Plânda, toplam ihracatın arttırılması, sanayi ürünleri ihracatı içinde ise ara ve yatırım malları ihracat payının yükselmesi hedeflenmiştir.

Bu dönem zarfında, ihracat açısından en önemli adım 24 Ocak 1980 İstikrar tedbirleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu tedbirlere ve ihracat üzerindeki etkilerine daha sonraki bölümlerde yer verilecektir.

Tablo 2'de 1963-1979 yılları arasında ihracatın sektörlere göre dağılımı, Tablo 3'de ise aynı yıllar arasında toplam ihracat içinde sektörlerin payı gösterilmiştir.

TABLO : 2

1963-1979 YILLARI ARASINDA İHRACATIN SEKTÖRLERE GÖRE
DAĞILIMI

Yıllar	Tarım	Madencilik	Sanayi	Toplam
1963	291,9	10,9	65,3	368,1
1964	319,6	14,9	76,3	410,8
1965	361,3	21,0	81,4	463,7
1966	388,9	23,4	78,2	490,5
1967	425,9	20,7	75,7	522,3
1968	404,7	26,1	65,6	496,4
1969	402,7	35,0	99,1	536,8
1970	442,6	42,7	103,2	588,5
1971	491,3	40,1	145,2	676,6
1972	607,4	35,1	242,5	885,0
1973	831,9	41,7	443,4	1317,0
1974	851,9	79,8	600,4	1532,1
1975	792,6	105,5	502,5	1401,0
1976	1254,4	110,0	595,8	1960,2
1977	1041,4	125,8	585,8	1753,0
1978	1542,8	124,1	621,3	2288,2
1979	1343,6	132,4	785,1	2261,1

KAYNAK: DİE Verileri

Her iki tabloda da 1963 yılından 1980 yılına kadar geçen sürede tarım sektörünün sürükleyici sektör

olma özelliğini sürdürdüğü gözlenmektedir.

TABLO : 3

1963-1979 YILLARI ARASINDA TOPLAM İHRACAT İÇİNDE SEKTÖRLERİN PAYI(Yüzde)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Madencilik	Toplam
1963	79,3	17,7	3,0	100,0
1964	77,8	18,6	3,6	100,0
1965	77,9	17,6	4,5	100,0
1966	79,3	15,9	4,8	100,0
1967	81,5	14,5	4,0	100,0
1968	81,5	13,2	5,3	100,0
1969	75,0	18,5	6,5	100,0
1970	75,2	17,5	7,3	100,0
1971	72,6	21,5	5,9	100,0
1972	68,6	27,4	4,0	100,0
1973	63,2	33,6	3,2	100,0
1974	55,6	39,2	5,2	100,0
1975	56,6	35,8	7,6	100,0
1976	64,0	30,4	5,6	100,0
1977	59,4	33,4	7,2	100,0
1978	67,4	27,2	5,4	100,0
1979	59,4	34,7	5,9	100,0

KAYNAK:DİE Verileri.

b.24 Ocak 1980 İstikrar Programı Öncesinde İt-

halât:24 Ocak 1980 İstikrar Programı Öncesinde İthal

ikâmecî bir strateji öngörölmüş ve bu strateji daha önce yurt dışından ithal edilmekte olan malların, uygulanan koruyucu ve özendirici tedbirler sonucunda yurt içinde üretilmesini hedeflemiştir.

İthal ikâmesine 1934 Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Plânı ile birlikte ağırlık verilmiş ve bu dönemde sanayi yatırımlarını gerçekleştirebilmek için yatırım malları ithali ağırlık kazanmıştır. Bunun sonucunda yatırım mallarının, toplam ithalât içindeki payı 1939 yılında % 48'i aşmıştır. Ancak daha sonra 2. Dünya Savaşı nedeniyle bu oran % 30'ların altına düşmüştür.

1946 devalüasyonu ve 1950 yılında dış ticaretin % 60 oranında libere edilmesi, ithalâtın hızla artmasına neden olmuştur. Bu uygulama sonucunda 1945 yılında 97 milyon ₺ olan ithalât 1950 yılında 290, 1952 yılında ise 566 milyon ₺ civarına yükselmiştir. Bu durum karşısında 1953 yılında dış ticarete serbestleştirmeden vazgeçilmiş, ithalât bu yıldan itibaren genel olarak düşme eğilimine girmiştir. İthalâtta bu gerilemeler 1958 yılında 315 milyon ₺ lık taban düzeye erişilinceye kadar devam etmiştir.

4 Ağustos 1958 Kararları ile birlikte, dış ticaret hacminin genişlemesi, bağılı olarak ithalât artışlarına da yol açmıştır. 1947-1962 yılları arasında ithalât yılda ortalama olarak 420 milyon \$ civarında gerçekleşmiş, bu rakam içinde en büyük payı Ortak Pazar ülkeleri ile ABD almışlardır.

1923-1962 döneminde, ilk yıllarda tüketim mallarının dahi birçoğunun dışarıdan ithal edilmesine rağmen ilerleyen yıllarla beraber tüketim malları ithalâtının toplam ithalât içindeki payı giderek düşmeye başlamıştır. Tüketim maddeleri ithalâtının, toplam ithalât içindeki payı 1923'te % 57 civarında iken 1962 yılında % 7 civarına gerilemiştir. Sanayileşme hareketlerine bağılı olarak ise yatırım mallarının toplam ithalât içindeki payı 1923 yılında % 12 iken 1962 yılında % 45 civarına yükselmiştir.

1963 yılıyla beraber plânlı döneme geçilmiş ve dış ticaret açıklerinin daha fazla artmaması için ithalât sınırlandırılmaya çalışılmıştır. İkinci Beş Yıllık Plân döneminde ithalât tahminlerinin üzerine çıkılmış ve ithalât hedeflerin % 7 kadar üzerinde bir seviyede

gerçekleşmiştir.

TABLO : 4

İTHALATIN ANA MADDE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI(1963-1979)

Yıllar	İthalât	Hammaddeler	Yatırım	Tüketim
	(Milyon \$)	(%)	Malları (%)	Malları (%)
1963	688	48,8	45,8	5,4
1964	537	49,5	42,6	4,9
1965	572	53,5	42,1	4,4
1966	718	47,5	47,5	5,0
1967	685	47,8	47,2	5,0
1968	764	47,3	48,0	4,7
1969	801	49,3	43,8	6,9
1970	948	48,0	47,0	5,0
1971	1171	51,3	43,7	5,0
1972	1563	45,3	50,1	4,6
1973	2037	46,3	49,3	4,4
1974	3720	61,1	34,7	4,2
1975	4739	54,3	41,4	4,3
1976	5129	53,3	43,7	3,0
1977	5796	58,0	38,9	3,1
1978	4599	62,5	34,6	2,9
1979	5069	66,7	31,4	1,9

KAYNAK: DİE Verileri.

Table 4'ten görüldüğü üzere İkinci Plân Dönemi'nde toplam ithalât içinde yatırım malları ve hammaddelerin payı birbirine yakın oranlarda gerçekleşmiş, kalan

ithalât ise tüketim malları için yapılmıştır.

Üçüncü Plân Dönemi'nin en önemli özelliği hızla artan ithalât faturaları olmuştur.1972 yılında 1,5 milyar \$ olan ithalât,1974 yılında 3,8 milyar \$,1977 yılında ise 5,8 milyar \$ civarına yükselmiştir.1974 yılından itibaren ise petrol fiyatlarındaki hızlı artış nedeniyle,fiyatça artışlar gösteren petrolün içinde bulunduğu hammaddeler grubunun toplam ithalâttaki payı giderek yükselmiştir.

Tablo 4'ten görüldüğü üzere 1977 yılında hammadde ithalâtı % 58 oranında iken 1978 ve 1979 yıllarında bu oranlar giderek yükselmiştir.

Tezimizin ikinci kısmında 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konan istikrar tedbirlerinin dış ticaretle ilgili olanları incelenecektir.Uygulamaya konan istikrar tedbirlerğ birbirini tamamlar nitelikte olduğu için 1 Mayıs 1981 ve 29 Aralık 1983 tarihini taşıyan tedbirler 24 Ocak Kararları ile birlikte ele alınmıştır.(8)

(8) Bu konuda temel kaynak olarak şunlar kullanılmıştır:

- TC Resmi Gazete,T:25 Ocak 1980,S.16680-Mükerrer.
- TC Resmi Gazete,T:29 Aralık 1983,S.18266-Mükerrer.
- TC Resmi Gazete,T:30 Aralık 1983,S.18267-Mükerrer.
- TC Merkez Bankası Yıllık Faaliyet Raporları:1980, 1981,1982,1983,1984,1985,1986.

kili mercii durumuna getirilmiştir.

24 Ocak Kararları ile döviz pozisyonu tutma yetkisine sahip bankaların kazandıkları dövizden ellerinde tutabilecekleri döviz pozisyonu oranı % 25'den % 80'e çıkarılmıştır.Daha sonra yetkili banka sınırlaması kaldırılmıştır.Başka bir kararla da sistem değiştirilerek, ticari bankaların, eski döviz borçlarınının % 40'ı kadar döviz pozisyonlarında tutabilmelerine izin verilmiştir.

Bankaların döviz pozisyonlarından kabul kredisi ile yapılacak ithalâta ilişkin ödemelerle, petrol ve petrol ürünleri, gübre ve gübre hammaddeleriyle, ilaç hammaddelerinin ithalâtına ilişkin ödemeleri yapabilmeleri öngörülmüştür.

29 Aralık Kararları'nı izleyerek de, vadeli döviz işlemleri de dahil olmak üzere bankaların ve şirketlerin her türlü döviz işlemini yapması, dövizle borç alıp vermesi (Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın iznini almak kaydıyla) serbest bırakılmıştır.

Türkiye'de yerleşik kişilerin ya da yabancıların yanlarında her türlü döviz bulundurmaları, banka-

larda döviz tevdiat hesabı açtırmaları ve bunu istedikleri gibi kullanmaları serbest bırakılmıştır.

Yurt dışına turist çıkışlarındaki zaman kısıtlaması 29 Aralık Kararları'yla kaldırıldığı gibi, 24 Ocak Kararları'yla 300 ₺ dan 500 ₺ a çıkarılan turist döviz tahsisi genişletilerek 1000 ₺ a çıkarılmış, hiç bir formaliteye bağlı olmadan 1000 ₺ tutarındaki döviz bankalardan serbestçe alınabilir ve 1000 ₺ karşılığı Türk Lirasıda yurt dışına çıkarılabilir hükmü getirilmiştir.

29 Aralık Kararları'yla her türlü tahvil ve diğer ticari senet ithali serbest bırakılmıştır. Daha sonra altın ve diğer ticari hali serbestleştirilmiş, T.C. Merkez Bankası ve daha sonra da diğer bankalar altın satışına başlamışlardır.

Türkiye'de yerleşik kişilerin, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın izniyle aynı ya da nakdi olarak 2 milyon ₺ a kadar sermaye ihracı serbestleştirilmiştir. Bunun üzerindeki miktarlar için Bakanlar Kurulu Kararı gerektiği belirtilmiştir.

Türkiye'de yerleşik olmayan kişilerin (Yabancı Sermaye Dairesi'nin izniyle) dışarıdan sermaye getirmek

kaydıyla Türkiye'de taşınmaz mal almaları, Türkiye'de yatırımlara katılmaları, Türk şirketlerinden hisse satın almaları, yabancı şirketlerin şube ya da temsilciliklerini açmaları serbest bırakılmıştır.(9)

Doğu Bloku ülkeleriyle ticaret, kliring anlaşmalarından serbest dövizle çevrilmiş, böylece kliring anlaşmaları tamamen kaldırılmıştır.

II-İHRACAT VE İTHALAT REJİMİNE İLİŞKİN KARARLAR

24 Ocak Kararları'nın içerdiği devalüasyonu izleyerek ithalâta damga resmi, % 25'ten % 1'e indirilmiştir. 29 Aralık Kararları'nı izleyerek de ithalât teminatları sanayiciler için % 10'dan % 7,5'e, ithalâtçılar için % 20'den % 15'e indirilmiş, ithalâta kota sistemi az sayıda mala indirilmiş ve liberasyon listeleri genişletilmiştir.

Bu kararlarla, ihracatta olduğu gibi ithalâta da yetkili mercii Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı olmuştur.

Türkiye ile arasında ödeme anlaşması bulunmayan ülkelere yapılacak ödemelerin, mal hangi ülkeden ithal e-

(9) T.C.Resmi Gazete, T:29 Aralık 1983, S.18266, s.14.

dilecekse o ülke parasıyla yapılması, döviz tahsisi suretiyle yapılacak ithalât içinse gerçek ve tüzel kişilerin ithalât belgelerinin olması gereği getirilmiştir.

Dış Ticareti devletleştirilmiş ülkelerden yapılacak ithalât için ,ancak kendi ihtiyacı için ithalât yapacak kamu kuruluşları ile son oniki ayda 50 milyon ABD \$'ından fazla ihracat yapmış dış ticaret sermaye şirketlerine izin verilmiştir.

Türk Parası Kıymetini Koruma Mevzuatı'na göre döviz tahsisi yapılan navlun ve sigorta bedelleri için uygulamada lüzumsuz formalitelere meydan verilmemesi için nakdi teminat alınmasına son verilmiştir.

Döviz kazandırıcı işlemler yapan ihracatçılara, turizm yatırım ve işletme sahiplerine, bankalarda açtıracakları döviz tevdiat hesaplarından ithalât yapabilmeleri öngörülmüştür.

Sanayici, sektör ayırımı yapılmadan % 7,5 teminata tabi tutulmuştur. Teminattan muaf olacak ithalât belirlenmiş, teminattan muaf genel ve katma bütçeli daireler listelerle açıklanmıştır.

24 Ocak Kararları'nda ihracatın teşvikinde döviz

kuru yanında önemli bir rol oynayan vergi iadelerinin 29 Aralık Kararları ile giderek azaltılması kararlaştırılmış, ihracatın teşvikinde baş rol TL'nin dış değerinin rinin düşürülmesine bırakılmıştır.

İhracat formaliteleri azaltılmış, 29 Aralık Kararları ile de ihracatta fiyat denetimi, sadece lisansa tabi ihracata indirgenmiştir.

24 Ocak Kararlarıyla ihracatçılara, ihraç edilen mamüllerin imalinde kullanılan ilksel ve yardımcı mallar, ambalaj malzemesi tesislerinin genişletilmesi veya yeni yatırım için gerekli sermaye malları için döviz tahsis edilmesi, ancak bunun değerinin ihracatın FOB değerini aşmaması kararlaştırılmıştır. İhraç mallarının üretiminde kullanılan ithal malları, her türlü gümrük ve resimden muaf tutulmuştur.

İhracatın finansmanında ve kredili ihracatta kullanılmak üzere T.C. Merkez Bankası nezninde İhracatı Teşvik Fonu kurulmuştur. Fonun kaynakları, ithal teminatlarıdır. İthalatçıların T.C. Merkez Bankası'na ödediği ithal teminatlarının % 50'si bu amaca ayrılmıştır. İhracatı teşvik sertifikası alan ihracatçılar, T.C. Merkez Bankası

ticari bankalar ve sigorta şirketleri hizmetlerinden yararlanırken, her türlü damga resmiyle, banka ve sigorta muameleleri vergisinden muaf tutulmuştur.

24 Ocak Kararlarıyla, T.C. Merkez Bankası'nda Destekleme ve Fiyat Fonu kurulmuştur. Destekleme fiyat politikasına tabi ürünlerin ihracatından kesilen primler, tarım girdilerine verilecek sübvansiyonda, tarım ürünleri fiyat istikrarsızlığını gidermede, ihracat sigortasını geliştirmede, ihracat ve ihracata dönük projelerin finansmanında kullanılacaktır.

Yurt dışında müteahhitlik hizmeti yapan firmaların desteklenmesi için, Bankalararası Destekleme ve Geliştirme Kurulu oluşturulmuştur. Yurt dışı müteahhitlik hizmetleri reeksport ve transit ticaret, ihracat belgesi ve ihracat ruhsatnamesi alınmasına ilişkin hükümler basitleştirilmiştir.

Reeksport uygulaması rejim kapsamına alınırken, sınır ticareti uygulaması ihracat rejimi kapsamı dışına çıkarılmıştır.

III-YABANCI SERMAYE GİRİŞİNE İLİŞKİN KARARLAR

Dış ticareti, transit ve reeksport faaliyetini

teşvik etmek ve yabancı sermaye girişlerini arttırmak amacıyla Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü kurulmuş ve bakanlığa bağlanmıştır. Mersin ve Antalya deniz limanları serbest bölge ilân edilmiştir. Serbest bölgelerin 1986 yılında faaliyete geçmesi kararlaştırılmıştır.

29 Aralık Kararlarını izleyerek yabancıların Türkiye'de taşınmaz mal edinmesine ilişkin sınırlamalar kaldırılmıştır. Buna göre Körfez Şeyhlikleri (Kuveyt, Katar, Bahreyn) için karşılık esası aranmayacak, gerçek ve tüzel kişiler turizmin özendirilmesi amacıyla bağımsız olarak taşınmaz edinebilecek, yabancılar köy arazi sınırları içinde de taşınmaz edinebileceklerdir. Ancak Anayasa Mahkemesi, bu kararı iptal tarihine kadar gerçekleştirilenler geçerli olmak üzere iptal etmiştir.

Faizsiz çalışan İslâm Bankalarını çekebilmek için gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

24 Ocak Kararlarıyla petrol yasası değiştirilerek yabancı petrol şirketlerinin çıkardıkları doğal gazın ve petrolün % 35'ini ihraç etmesi, kıyıdan uzak alanlarda bu oranın % 45'e kadar çıkması kabul edilmiştir. Şirketlere ihracattan sağladıkları kazancı döviz olarak

to kabul edilmiştir.

tutabilmeleri izni verilmiştir.

IV-ÖRGÜTSEL DÜZENLEMELERE İLİŞKİN KARARLAR

i-Ekonomik Koordinasyon Kurulu:Başbakanlık Müsteşarının başkanlığında,ekonomi ile ilgili bakanlıkların üst kademe bürokratlarından oluşan koordinasyon kurulu,beş yıllık plânların ve yıllık programların uygulanmasında birden çok bakanlığı ilgilendiren hususlarda üst düzeyde koordinasyonu sağlamak ve önemli projeleri takip etmek amacıyla kurulmuştur.(10)

ii-Para Kredi Kurulu:Bu kurul,para-kredi politikasının uygulanmasında koordinasyonu sağlamak,ödemeler dengesindeki gelişmeleri takip etmek,destekleme fiyatları konusunda tavsiyelerde bulunmak amacıyla oluşturulmuştur.Başkanlığını Başbakanlık Müsteşarı yürütür.

iii-Yabancı Sermaye Dairesi:Başbakanlığa bağlı olarak yeniden düzenlenmiş ve yabancı sermaye konusunda Maliye ve Ticaret Bakanlıklarının elinde bulunan

(10) Emin ÇÖLAŞAN,24 Ocak Bir Dönemin Perde Arkası,İstanbul,1984,s.318-319'dan Turgut ÖZAL,24 Ocak 1980 Tarihli Bakanlar Kurulu Toplantısında Yaptığı Konuşma Metni.

yetkiler bu daireye verilmiştir.Yabancı Sermayenin bütün işleri burada görülecektir.(11)

iv-Başbakanlık Yatırımları ve İhracatı Teşvik

Dairesi(Teşvik ve Uygulama Dairesi):İhracat

ve Yatırım Teşviki,24 Ocak İstikrar tedbirleriyle başlatılan ekonomik operasyonun sağlam temellere oturtulmasında büyük bir önem arz etmektedir.Dağınık halde bulunan ve önemli ölçüde dinamiğini yitiren ilgili ünitelerin biraraya getirilerek(bunlara)yeni bir canlılık kazandırılması görevi Teşvik ve Uygulama Dairesi'ne verilmiştir.

2.24 OCAK İSTİKRAR TEDBİRLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I-FAİZ,KREDİ-PARA POLİTİKALARI AÇILARINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

24 Ocak 1980 İstikrar Politikasında faiz bir araç olarak kullanılmış,serbest faiz politikasının temelini yüksek faiz prensibi oluşturmuştur.

1980 programı bütünlüğü içinde,para-kredi ve

(11)ÇÖLAŞAN,s.319'dan ÖZAL,Bakanlar Kurulu Toplantısında Yaptığı Konuşma Metni.

faiz politikaları kur politikaları ile birlikte düşünölmüştür. Bu amaca yönelik olarak da 1 Temmuz 1980 tarihinde faiz oranları serbest bırakılmıştır.

1980 programı, enflasyonun en önemli kaynağı olarak para ve kredi politikalarını görmektedir. Bu nedenle program, kısıtlayıcı para-kredi politikalarıyla enflasyonu önlemeyi hedef almıştır. Daraltıcı para politikası uygulanarak, toplam talep hacmi düşürölürken öte yandan serbest bırakılan ve yükseltelen faiz oranlarının etkisi ile mevduat hacminin büyümesini sağlamaya çalışmıştır.

Bu süreç sonucunda, tasarruf eğilimlerinin yükselmesi ve nihayet yüksek faiz ortamında maliyetleri yükselen talebin kırılması sonucunda ekonomik faaliyet hacminin düşürölmesi öngörölümüştür.

Bunun dışında, faiz politikasının ihracatın teşvikinde bir araç olarak kullanıldığı görölmektedir.

Faiz politikası bu niteliği ile 1980 programının ana ekseni haline gelmiştir. Yukarıda sıraladığımız özellikleri ve faiz politikasına bu derece aktif bir rolün ilk kez bu istikrar paketiyle verilmesi, paketin daha önce uygulamaya konulmuş olan paketlerden ayrılma-

sına neden olmaktadır.

II-KUR POLİTİKASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye,1971 yılından sonra,Bretton Wodds sisteminin özelleği olan ve döviz kuru birkez ayarlandıktan sonra,döviz kurlarının bir süre nispeten istikrarlı kalacağı biçimindeki zımnî bir güvenceden yoksundu.Bu nedenle 24 Ocak Kararları kur politikasını ekonomi politikasının temeli haline getirmiştir.Başlangıçta kabul edilen kur muhtemelen fiyat artışları gözönünde bulundurularak belirlenmiş ve belli bir süre dayanabilecek,TL'ye karşı aşırı değer kaybettirilmiş bir kurdur.(12)

1980 programı,kur politikasını istikrar politikasının temeli haline getirdiği için,devalüasyon mekanizmasına süreklilik kazandırmıştır.1980 programının diğer bir özelliği de kur politikası sorununun çözülmesi için IMF'nin isteklerine uygun olarak düzenlenmiş ol-

(12) Dönemin IMF Türkiye Masası Şefi C.Woodward Mart 1980'de Bir Ayarlama Daha Yapılması Şartıyla Kurun 1 ABD \$ ının 60 TL olması gerektiğini öne sürmüştür.

masıdır.

1980 istikrar programıyla, Türkiye'de sabit kur dönemi sona ermiştir. Ayrıca önceki kısmi katlı kur sisteminden, bir istisna ile tek kura geçilmiştir. 24 Ocak Kararları, bu yapısı ile son dokuz yıl içindeki en cesur devalüasyon operasyonudur. (13)

III-İHRACAT POLİTİKASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İhracata yönelik olarak, 1980 programında yer alan düzenlemeler ekonomide tümüyle desteklenen tek sektörün ihracat sektörü olduğunu ortaya koymaktadır.

İhracat devalüasyonunun bilinen etkisine bırakılmamış, ek önlemlerle desteklenmiştir. 1980 programı uygulanan kur, ihracat kredileri ve vergi iadeleri politikası ile yüksek faiz politikasının etkilediği yüksek maliyetli para-kredi ortamında, üretimi ucuz olan ve döviz getiren malların üretimine yönelik yatırımları teşvik eden bir ekonomi politikasını gündeme getirmiştir.

Dışsatım ilk kez salt döviz getiren bir işlem olarak değil aynı anda uygulanan antiinflasyonist poli-

(13) Erol MANİSALI, "Son Ekonomik Önlemlerin Anlamı", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.168 (Şubat 1980), s.4.

rakıldığını göstermektedir. Liberasyona giderek yaklaşan bu ithalât politikası, ithalâtı ikâme eden gelişme modelinden uzaklaşarak, uluslararası rekabete açılmayı hedefleyen üst modelin bir uzantısı olmaktadır.

Ancak, 1984 yılı İthalât Rejimi Kararı uygulamaya konuluncaya değin geçen dört yıllık sürede uygulamaya konulan liberal ithalât politikalarının hiç birisi gerektiğince bir yapısal değişikliğe neden olamamıştır.

1985 yılında kapsamı genişletilerek uygulanmasına başlanılan yeni ithalât politikası öncelikle, dış ticaretimizin mümkün olduğu kadar serbestleştirilmesini amaçlamıştır.

Bunun yanında, iç fiyatların yükselmesini önleyebilmek için tüketiciyi korumak amacıyla, aşırı derecede korunan sanayinin rekabete açılması da başka bir hedefi oluşturmaktadır.

Ayrıca bu rejimle, fon ödemek suretiyle ithal edilecek madde sayısının arttırılması ve bu suretle yeteri kadar üretilmeyen veya dağıtımında aksaklıklar görülen maddelerin fiyatlarında gözlenen aşırı yükselmelerin önlenmesi istenmiştir.

1984 ve 1985 yıllarında yürürlüğe konulan yeni ithalât politikasının dayandığı bu temel hedeflere ulaşılabilmesi için, yasak ve müsaadeye tabi mallar listeleri yayınlanarak, bunlar dışında kalan malların ithali serbest bırakılmıştır.

Bu görünümüyle 1984 İthalât Rejimi, bugüne değin uygulanan en liberal ithalât politikası olma özelliğine sahip olmuştur.

İ k i n c i B ö l ü m

24 OCAK 1980 İSTİKRAR PROGRAMININ TÜRKİYE'NİN İHRACATI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

B i r i n c i K ı s ı m

İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASININ KAPSAMI VE 24 OCAK 1980 İSTİKRAR POLİTİKASI İLE GETİRİLEN TEŞVİK TEDBİRLERİ

1.İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASININ KAPSAMI

Gelişmekte olan her ülke, ekonomik kalkınmasını başarıya ulaştırmak için dışarıdan getirtmesi gereken makine ve teçhizat ile hammadde ve know-how için büyük ölçüde dövize ihtiyaç duyar. Bu nedenle gelişmekte olan ülkeler döviz elde etmenin yollarını araştırarak döviz darboğazını genişletecek politikalara önem vermek zorundadır.

Çağımızda gelişmekte olan ülkelere ekonomi politikasının temel amacı, kalkınmayı hızlandırmak ve sanayileşmeyi sağlamaktır. Bunun için tarifeler ve miktar kısıtlamaları ile yeni kurulan genç sanayiler dış

rekabete karşı korunarak gelişimleri sağlandıktan sonra, dışa dönük politikalar izlenmekte ve ihracata ağırlık verilmektedir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, gelişmekte olan ülkelerin yüksek koruma duvarları arkasında sürdürdükleri ithal ikâmesi politikası, bir çok ülkenin dahilde üretmeye başladığı sınai ve yarı mamül ürünü ihraç etme durumu ile yüzyüze gelmesine sebep olmuştur. Ancak bu ülkeler, dahilde pahalı olarak üretmiş oldukları ürünleri dünya piyasalarında satmakta çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle ihracatın, dahildeki üretim maliyetlerindeki fazlalıktan doğan dezavantajın ortadan kaldırılacak ölçüde desteklenmesi zorunluğu ortaya çıkmıştır. (14)

İhracatı teşvik politikası sonucunda ihracatın artması ekonomik kalkınmaya iki yönde katkıda bulunmaktadır. Öncelikle , ihracat artışı milli geliri çoğaltarak dolaysız olarak kalkınmayı olumlu yönde etkilerken, dö-

(14) Necdet SERİN, "İhracatı Arttırma Politikası", 2. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, Ankara, 1981, s. 49.

viz darboğazını genişletmek suretiyle de ekonomik kalkınmaya destek olur.

İhracatı teşvik politikası sonucunda gelişmekte olan bir ülkede ihracatın arttırılması bazı şartların gerçekleştirilmesine bağlıdır.

Öncelikle, ekonomide hem özel sektör hem de kamu sektörü ihracatın arttırılması gereğine inanmalı ve bu konuda istekli olmalıdır.

Ülkedeki müteşebbis kesimi özellikle imalât sanayinin geliştirilmesi konusuna önemle eğilmeli ve bu konuda gerekli devlet desteği sağlanmalıdır.

Ekonomide ihracat ile ilgili tüm özel ve kamu kuruluşları arasında organizasyon sağlanarak bu konudaki bürokratik engeller ortadan kaldırılmalıdır.(15)

İhraç edilen ürünlerin fiyatı, kalitesi, miktarı ve uluslararası pazarlardaki teslim süresi konusunda rakip ülkelerin durumları da izlenerek uygun bir politika takip edilmelidir.

Kamu ve özel sektörün birlikte hazırlayacakları

(15) Amicus MOST, (Çev. Rifat ERGÜN), "İhracatın Arttırılması", ADKO, S.2-3 (Şubat-Mart 1973), s.41.

uzun dönemli bir program çerçevesinde ekonomide ihracatta yönelik yatırımlara ağırlık verilmeli ve ihracatı çekici hale getirecek tedbirler alınmalıdır.

2.24 OCAK 1980 İSTİKRAR POLİTİKASI İLE GETİRİLEN TEŞVİK TEDBİRLERİ

a. Esnek Kur Politikası: 24 Ocak 1980 sonrasında ihracatta itici güç olarak kullanılan faktörlerden birisi esnek kur politikasıdır. Gerçekçi kurun üzerindeki parite ile hem ihracata dönük teşvik getirilmiş, hem de ek teşvik unsurları ile eski teşvik unsurlarının üzerini çıkarmıştır.

24 Ocak Kararları içinde yer alan yüksek oranlı devalüasyon kısa bir süre için Türk Lirasını eksik değerlenmiş bir pozisyonda tutmuş, daha sonraki aylarda meydana gelen fiyat artışları liranın dış değerini başbaşa noktasına getirmiş ve aşırı değerlendirme dönemine girildikten sonra da kısa aralarla kur ayarlamasına gidilmiş ve bu uygulama sonucunda meydana gelen erazyon dış satımı teşvik etmiştir.

b. İhracatta Vergi İadesi: İhracatta vergi iadesi, ihraç edilen ürünlerin maliyetini yükseltici vergi, resim,

harç gibi bazı ödemelerin ihracattan sonra ihracatçıya geri ödenmesidir.(16)

Türkiye'de vergi iadesi uygulamasına ilişkin ilk kararname (6/2453 sayılı) 5.12.1963 tarihinde kabul edilmiştir.Başlangıçta vergi iadesi sistemini yürütme görevi Ticaret Bakanlığı'na verilmişken,günümüzde bu konuda yetkili kuruluş Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilatıdır.(17)

TABLO : 5

İHRACATTA VERGİ İADESİ (1980-1986) Milyon TL.

Yıllar	Vergi İadesine Tabi İhracat(1)	Vergi İadesi (2)	Vergi İadesi Oranı (2/1) (Yüzde)
1980	54580	4905	8,9
1981	174220	24653	14,2
1982	412611	86816	21,1
1983	667910	140186	20,9
1984	1583506	329059	20,7
1985	2496014	517932	20,7
1986	3202537	640507	19,9

KAYNAK:DPT,TUB Faaliyet Raporları.

(16) Murat ÖZDEN, "İhracatta Vergi İadesi", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM, Ocak 1987, s.20.

(17) Mustafa ALTINTAŞ, "Ocak 1987'de Yürürlüğe Konulan Dışsatım Özendirme Kararı ile Dışsatımda Vergi İadesi", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM, Ocak 1987, s.8.

İhracatta vergi iadesi 1963'den beri uygulanmakta olmasına rağmen, Tablo 5 'den görüldüğü gibi uzun zamandır kullanılan bu teşvik aracı, 1980 sonrasında önemli boyutlara ulaşmıştır.

Zaman içinde, vergi iadeleri bazı sektörlerde sifıra indirilmiş, diğer sektörlerde ise kademeli olarak azaltılmaya başlanmış ve 1988 yılında tamamen ortadan kaldırılmaları amaçlanmıştır.

c. Vergi Resim Harç İstisnası: Dışsatımın finansmanında kullanılmak kaydı ile bankaların kullandıracağı krediler ile ihracatı teşvik belgesine dayalı olarak yapılacak dıştan alım ve dışsatım sayılan hallerde dışsatım belgesi ve ruhsatnamesi aşmasından başlayarak dışsatım konusu olan mal bedelinin tahsil edilip, ihracat hesabının kapatılmasına kadar geçecek süre içinde ihracatla ilgili bankaların, sigorta şirketlerinin ve öteki kuruluşların yapmış oldukları bütün hizmetler ve işlemler nedeni ile kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden ve hesaben aldıkları paralar ve sigorta muameleleri vergisi ile damga vergisinden, damga resminden, harç-

lardan ve hal resminden muaf tutulmuştur.(18)

24 Ocak Kararlarıyla önem kazanan teşvik araçlarından birisi de vergi resim harç istisnası olmuştur. Tablo 6'dan görüldüğü gibi,1980 yılından itibaren ihracat taahhütlü yatırım kredilerinden,vergi resim harç istisnası tanınan miktarlar gittikçe artmıştır.(19)

Bu yatırım teşvik aracı 14.10.1984 tarihinden itibaren uygulamadan kaldırılmış,1985 programı çerçevesinde yeniden düzenlenerek yürürlüğe konmuştur.

d.Gümrük Muafiyetleri:Bu teşvik tedbiri,1984 yılına değin TUB'ca düzenlenmiş,daha sonra 1985 programı yatırımlarının ve döviz kazandırıcı hizmetlerin teşvikine ait karar ile yeniden düzenlenmiştir.

Tablo 7'den görüldüğü gibi yatırımlara 1980'den itibaren toplam 756.410.499.047 milyar TL gelir vergisi muafiyeti tanınmıştır.Bu tutar,ithal edilen yatırım

(18) T.C.Résml Gazete,T:1.12.1986,S.19298,s.32.

(19) Ahmet İNCEKARA,"1980'den Sonra İhracata Yönelik Stratejinin Bir Aracı Olarak Yatırım Teşvik Uygulamaları",İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ,S.241 (Mart 1986),s.61.

TABLO : 6

1981 - 1984 Yılları Arasında Vergi Resim Març İstisnası Belgesinden Yararlanan Krediler ve İhracat Taahhütleri

Kategori	1981		1982		1983		1984	
	Kredi Mik. (Mil TL.)	5 Yıl.İhr. Taah.(Mil\$)	Kredi Mik. (Mil TL.)	5 Yıl.İhr. Taah.(Mil \$)	Kredi Mik. (Mil TL.)	5 Yıl.İhr. Taah.(Mil \$)	Kredi Mik. (Mil TL.)	5 Yıl.İhr. Taah.(Mil \$)
İM	877,0	75,0	407,0	29,5	5532,0	73,0	610,0	60,0
ENCİLİK	1071,0	84,8	864,0	34,1	600,0	30,1	337,0	8,0
LAT	78692,6	7512,8	43522,0	2996,9	95957,0	15001,2	82759,0	2248,5
METLER	32560,3	2030,4	58316,0	1455,3	43093,0	908,8	30609,0	420,5
RJİ	--	--	--	--	832,0	9,5	363,0	20,0
.DÖNÜK.TEM.	--	--	--	--	38,0	2,5	1286,0	17,5
P L A M :	113200,9	9703,0	103109,0	4515,8	146052,0	16025,1	115950,0	2875,2

Y N A K : DPT; TUB 1984 Faaliyet Raporu.

Not: 1984, Ocak - Ekim Dönemidir.

maları CIF değerinin % 64,5'ine ulaşmaktadır.

TABLO : 7

1980-1984 YILLARI ARASINDA GÜMRÜK MUAFİYET TUTARLARININ SEYRİ (Milyar TL.)

Yıllar	(1) CIF Değeri	(2) Gümrük Vergi Resim ve Harç Tutarı	(3) 2/1
1980	72330149047	62853035233	86,9
1981	97336000000	66996000000	68,8
1982	192555000000	140185000000	77,8
1983	185826000000	97551000000	52,5
1984	208363000000	120600000000	57,8
TOPLAM	756410449047	488185035233	64,5

KAYNAK:DPT,TUB,1982,1984 Faaliyet Raporları.

e.Geçici Kabul Rejimi ile Mal İthalâtı:Bu teşvik,en son olarak 8712 sayılı ihracatı teşvik tebliğinde düzenlenmiştir.Buna göre,döviz tahsis suretiyle bedeli ödenerek veya bedelsiz olarak dışarıdan getirilecek ham veya yarı mamul maddelerin memleket içinde başkaca maddeler katılmış olsun veya olmasın,tamamlayıcı ya da değerlendirici az ya da çok bir işçilik gördükten sonra elde edilecek mamul ya da yarı mamulün en geç iki yıl içinde yeniden ülke dışına çıkarılması ile ilgili geçici kabul

işlemlerinin yapımı TUB'dan İhracatı Teşvik Belgesi-
nin alınmasına bağlanmıştır.

f. Kısa Vadeli İhracat Kredileri: Ekonomide 1980

ortasından sonra hızla artan mevduat ve kredi faizleri-
ne rağmen ihracat amacıyla kullanılan kredilere uy-
gulanan faiz oranı uzun süre oldukça düşük tutulmuştur.
Kredilerin sübvansiyonlu faiz oranları üzerinden ihra-
cata yönlendirilmesi özellikle 1981 ve 1982'de önemli
boyutlara ulaşmış ve ihracat artışı üzerinde olumlu
bir etki yaratmıştır. 1981 yılında normal kredi faizinin
yıllık % 60 seviyesine ulaşmasına karşılık, ihracat mik-
tarının % 80'ine kadar 8 ayvadeli ve yıllık % 22 faizli
ihracat kredisini ihracatçılar kullanmaya başlamışlar-
dır. (20)

Madencilik ve imalât sanayilerinde kullanılan
kredi toplamının yapılan ihracata oranı 1981'de % 58,6
ve 1982'de % 60,3 olmuştur. 1983 yılında ise fonların
başka alanlara kaydırılması sonucu, ihracat kredilerinde
hem maliyet artışı hem de hacim daralması meydana gel-

(20) Şerif EGELİ, "Türk Ekonomisinde İhracat", PARA, S.8

(Ocak 1982), s.82.

miştir. İhracat kredilerinde yaratılan istikrarsızlığın 1983 yılında ihracattaki duraklamaya önemli katkısı olduğu öne sürülmüş, uygulamanın devamı üzerine benzer şikayetler günümüze kadar devam etmiştir. Sübvansiyonlu kredi olanaklarının daraltılmasının hızla ihracata yansması 1980'lerde ihracat artışlarının teşvik tedbirlerine nedenli duyarlı olduğunun önemli bir göstergesidir.

g. İhracata Yönelik Yatırım İndirimleri: Yatırım indirimi, özel işletmelerin yatırım harcamaları tutarının belirli ölçülere göre vergiye tabi gelirden düşülmesi ve bu şekilde vergi indirimi uygulanması şeklinde tatbik edilmektedir.

Yatırım indirimi, 1980 yılından sonra yeniden düzenlenerek cazip hale getirilmiş bir teşvik aracıdır. Bu nedenle teşvik almış yatırımlar içinde, yatırım indirimine tabi yatırım miktarında bu yıldan sonra önemli bir artış gözlenmektedir. 1980-1984 yılları arasında yatırım indirimine konu yatırımların gelişimi tablo 8' de görülmektedir.

Bu teşvik aracıda 14.10.1984'den sonra TUB' ca

düzenlenmemiş,1985 programı çerçevesinde uygulanmasına devam edilmiştir.(21)

TABLO :8

1980-1984 YILLARI ARASINDA YATIRIM İNDİRİMİNE KONU

OLAN YATIRIMLARIN GELİŞİMİ

	(1)	(2)	(3)
	Toplam Yatırım	Yatırım İndirimine	2/1
Yıllar	(Mil.TL.)	Konu Yat.Tut.(Mil.TL)	Yüzde
1980	207026	44350	22,4
1981	1046074	324398	31,0
1982	513298	106264	20,7
1983	571216	139174	24,4
1984	1105224	171299	15,8
TOPLAM	3442838	785485	22,8

KAYNAK:DPT,TUB 1984 Faaliyet Raporu.

Not:1984 Ocak-Ekim Dönemidir.

h.Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan Yapılan

Ödeme:86/11282 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla T.C.

Merkez Bankası'nda Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu

oluşturulmuştur.Bu fonun tarımsal girdilerin sübvansiyonu, üreticinin fiyat hareketlerinden korunması, ihracatın geliştirilmesi, ihracata yönelik yatırımların finansmanı, ihracat sigortası kuruluncaya kadar ihracatın si-

gortası faaliyetlerinin finansmanı amacına yönelik olarak, Para ve Kredi Kurulu kararı ile kullanılacağı belirtilmiştir.

1-İhracat Reeskont Kredisi: Bu kredi, daha önce ihracat yapmış, İhracat Belgesi veya ihracat Belgesi ve Ruhsatnamesi sahibi firmalara, kanun, kararname ve tebliğlerle ihracatı yasaklanan malların dışında kalan Türk menşeli bütün malların serbest dövizle kesin olarak ihracı taahhüdü karşılığı kullandırılmak üzere aracı bankalara tahsis edilir. (22)

1987 yılında yürürlüğe konulan yeni kararlar, ihracatçıları ve imalatçı ihracatçıları düşük faizli reeskont kredisi ile finanse edebilmek imkânı doğmuştur. Bu kredinin faizi % 38 Merkez Bankası ile % 2 banka komisyonu olmak üzere % 40'dır. (23) Bu teşvik sistemi kredi dönüş süratini iyi ayarlayan bir ihracatçı için son derece önemli bir finansal katkıdır.

(22) T.C. Resmi Gazete, T:20.11.1986, S.19287, s.22.

(23) -----, "İhracatın Teşviki Üzerine Düşünceler", ANKARA SANAYİ ODASI, S.84 (Ocak-Şubat 1987), s.5.

i-Döviz Tevdiat Hesaplarından Döviz Kazandırıcı İşlemlere Kredi Verilmesi:Yeni kararlarla getirilen bir başka tedbir,döviz tevdiat hesaplarıyla ilgili yeni bir düzenleme yapılması ve döviz tevdiat hesaplarının % 50 si kadarının ticari bankalarımız tarafından döviz kazandırıcı işlemlere kredi olarak verilmesinin zorunlu kılınmasıdır.

Bunun anlamı bugün ticari bankalardaki 4 milyar aşan döviz tevdiat hesabı stokunun % 50'ye kadarının belli bir süre içerisinde kademeli bir şekilde döviz kazandırıcı işlemlere kaydırılması isteğidir.(24)

j-Navlun Primi Uygulaması:Yeni pazarlara yönelmek ve yerleşmek amacına yönelik olarak ihracata navlun primi uygulamasına başlanılmıştır.

Deniz aşırı ülkelere yapılacak ihracat için önemli bir teşvik unsuru olan bu uygulama ile ihracatın Türk bayraklı gemilerle yapılması halinde % 100'ü,yabancı bayraklı gemilerle yapılması halinde ise % 50'si navlun priminden yararlanacaktır.(25)

(24) Yavuz CANEVİ,"1987 Yılında Dış Ticarete Beklentiler Semineri",TÜRKİYE DIŞ TİCARET DERNEĞİ,Ankara,1986,s.7.

(25) Yıldırım KILKIŞ,"Ayın Ekonomik Olayları",BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR,S.9(Eylül 1986),s.69.

k. İhracatçıya Avans Sistemi:1987 yılında uygulamaya konulan bu tedbir, ihracatçının finansman sorununa yönelik bir teşvik tedbiridir. Böylece özellikle Dış Ticaret Sermaye Şirketlerine büyük kolaylıklar sağlanmış olmaktadır. Buna göre 10-30 milyon \$ arasındaki ihracatta % 36,100 milyon \$ ın üzerindeki ihracatta % 40 avans verilecektir. (26)

1. Kurumlar Vergisi İstisnası: İlk olarak 24.12.1980 tarih ve 2362 sayılı Kanun'la, 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ihracat ile ilgili istisna hükümlerini getirmiştir. Ancak uygulamada sorunlarla karşılaşılması üzerine 31.12.1981 tarih ve 2573 sayılı Kanun'la uygulama daha basitleştirilmiş ve her yıl yapılan ihracatın belirli bir oranının kurum kazancından indirilmesi kabul edilmiştir. Kanun bu istisnayı sanayi ürünleri, yağ meyve, sebze, su ürünleri, döviz olarak gelen dış navlun gelirleri ve belirli özellikteki turizmle ilgili kuruluşların sağladıkları döviz gelirleri için sağlamıştır.

Kanunla, sanayi ürünleri için her yıl asgari 250000 ABD \$ lık ihraç barajının getirilmesinin yanında, sanayi ürünlerinde ihraç edildiğinin belgelendirilmesi

(26) Yıldırım KILKIŞ, "Dış Ticaretle İlgili Uygulamalar",

koşuluyla imalâtçıların, ihracatçılara yaptıkları satışlar tam olarak, imalâtçı olmayan ihracatçıların ise 1/4 oranında bu istisnadan yararlanması kabul edilmiştir.(27)

m.Konut Fonuna Yapılacak Ödemelerden Muafiyet:

86/11238 sayılı İhracatı Teşvik Kararınının 25.maddesinde gösterilen malların(28)sahiplerinden,Türkiye üzerinden üçüncü ülkelere yönelik karayolu taşımalarında, gümrük çıkışlarında tahsil edilmek üzere beher metrik tondan alınan 3 ‰ konut fonundan,Dış Ticaret Sermaye Şirketleri,DPT'nden İhracatı Teşvik Belgesi almak kaydıyla muaf tutulmuştur.

n.Pazarlama Çabalarına ve Masraflarına Yönelik

Uygulama:İhracatın arttırılması amacıyla,1980 sonrasında tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmiştir.Bu yönde çalışan kuruluşların kaynaklarını arttırmak amacıyla

(27) DPT,Yatırımları ve İhracatı Teşvik Özel İhtisas Komisyon Raporu,DPT Ya.No.1872,Ö.İ.K.293,Ankara, 1982,s.141.

(28) 86/11238 sayılı İhracatı Teşvik Kararınının 25.maddesinde gösterilen mallar için bkz:T.C.Resmi Gazete,T:20.11.1987,S.19287,s.78.

daha büyük oranda dokumacılık, gıda ve cam sanayiine dayandığına ve bu nedenle de diğer sanayi ürünleri ihracatında büyük bir gelişmeye ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.(31)

2. ÜLKE GRUPLARI İTİBARIYLA İHRACAT

24 Ocak 1980 sonrası dönemde, ihracat, salt yapısal olarak değil, bölgesel dağılım açısından da büyük farklılıklar göstermeye başlamıştır. Tablo 10'dan gözleendiği üzere, 1980'li yıllarda, ihracat artışları, geleneksel Batı Pazarlarından, Ortadoğu Pazarlarına yönelmiştir.

Toplam ihracat içinde, OECD ve AET ülkeleri gibi Türkiye'nin eski müşterilerinin payı, 1980 yılında % 50 dolaylarında iken giderek azalmış ve 1982 yılında % 44 dolaylarına düşmüştür.

Ortadoğu'nun petrol ihracatçısı ülkelerinin de yer aldığı Serbest Dövizli Anlaşmalı Ülkeler grubunun toplam ihracat içindeki payı, 1980 yılında % 30 dolaylarında iken, giderek yükselerek 1982 yılında % 48 dolaylarına tırmanmıştır. 1980'li yıllarda dış konjonktür genel-

(31) Akın İLKİN, "Ihracatımızdaki Gelişmeler", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.245 (Temmuz 1986), s.13.

de olumsuz olmakla beraber Türkiye açısından önemli özellikler taşımıştır. Dünya ticaretinin durakladığı bir dönemde, bölgemizdeki petrol kökenli talep canlılığını sürdürmüş ve özellikle 1979 yılındaki petrol fiyat artışını izleyen yıllarda petrol ihracatçısı ülkelerin ithalât talebi önemli ölçüde artmıştır. Petrol ve savaş konjonktürünün ihracatımız üzerindeki etkisi tablo 10'dan açıkça gözlenebilmektedir. 1980 yılında ihracatımız içinde önemli bir yer tutan İran'ın payı 1983 yılında % 20 dolaylarına yükselmiştir. Benzer şekilde Irak, Libya ve Suudi Arabistan'ın toplam ihracatımız içindeki toplu payları 1980 yılında % 11,2 iken, 1983 yılında % 11,2 iken, 1983 yılında % 34'e çıkmıştır.

İhracatta patlama yılı olarak kabul edilen 1981 yılında ihracat artışının toplamı 1,8 milyon \$ civarında iken bunun 1,2 milyon dolarını bu 4 ülke paylaşmıştır. Az sayıda ülkenin ihracatımızdaki pazar paylarının artması 1980'li yıllardaki ihracat patlamasında dış konjonktürün önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Petrol konjonktürünün ters dönmesi, Ortadoğu ülkelerinde ödeme güçlüklerinin başgöstermesi, 1983 yılından itibaren ihra-

Ü ç ü n c ü B ö l ü m

24 OCAK 1980 İSTİKRAR POLİTİKASININ TÜRKİYE'NİN İTHALATI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

B i r i n c i K ı s ı m

İTHALATTA LIBERASYON POLİTİKASININ KAPSAMI VE 24 OCAK 1980 İSTİKRAR TEDBİRLERİ SONRASINDA TÜRKİYE'DE UYGULANAN İTHALAT POLİTİKASI

1.İTHALATTA LIBERASYON POLİTİKASININ KAPSAMI

İthalatta Liberasyon Politikası, terbiyevi kotadan serbest ithalata geçişin bir aşamasını oluşturan dış ticaret politikasıdır. Ülkemizde de hükümet programında yer alan ve beş yıllık bir süre içinde kademeli olarak uygulanması kararlaştırılmış olan ithalatta liberasyon politikası, sanayide korumacılık önlemlerinin kaldırılarak gümrük duvarlarının yabancı mal ve hizmetlere açılmasını amaçlamaktadır.

Türkiye'de 1963 yılından itibaren uygulanan ithal ikamesi politikası sanayide korumacılık önlemlerinin uygulanması sonucunda dış ticarete liberalleş-

meye geçilmesini zorlaştırmıştır. Ancak, 1980 istikrar politikasıyla beraber, ekonomide dışa açılma kararının alınması, dış ticarete de bu ilkenin uygulanmasına neden olmuştur. 1980 istikrar politikasının, uzun dönemde dışa açık sanayileşmeyi hedeflemesi de bu kararda etkili olmuştur.

Bu politikanın AET'ye tam üye olabilmemiz ve tüketicinin yabancı mal hayranlığı isteminin tatmini açısından bir takım faydalar sağlaması beklenmektedir. Bunun yanında, yabancı sanayi tarafından üretilen mal ve hizmetlerin, pazarlarımızda rekabetinin sağlanması ve bu sayede yabancı sanayi mamülü mal ve hizmetlerin, ihracatçılarımızın dış pazarlarda korkulu rüyası olmaktan çıkması amaçlanmıştır.

Yine bu sistemin amaçlarından biri de, özellikle lüks ithal mallarından oluşturulacak bir fonla, öncelikle toplu konut fonuna kaynak aktarımı olmuştur.

Bu amaçları gerçekleştirmek için, ithalatta liberalleşme hareketlerinin başlamasına rağmen, ilk dört yılda gerçekleştirilen uygulamalar önceden plânlanmış, düzenli ve tutarlı bir liberalleşmenin söz konusu olmadığı göstermektedir. Bu yönde en önemli adım, 1984 yılında atılmıştır.

İstikrar programının ilk yıllarında ithalâttaki liberalleşme daha çok formaliteleri azaltmak, damga resmi ve depositler gibi ödemeleri düşürmek ve özellikle ithal listeleri arasında daha liberal eğilimli listelere ağırlık vermek gibi, kısmi düzenlemelerle sınırlı kalmıştır.

1984 yılı ihracat rejimi kararı ise, hem gümrük vergi oranlarını hem de döviz tahsisi suretiyle yapılacak ithalâta konu malların sınırlandırmasını esaslı biçimde değiştirmiştir. Daha önce ithali serbest mallar sayılıp, geri kalanların tümü yasak kapsamına alınmışken, yeni rejimle bunun tam tersi yapılmış, yasak mallar sayılarak diğerleri belirli biçimlerde serbest bırakılmıştır.

2.24 OCAK 1980 İSTİKRAR TEDBİRLERİNDEN SONRA İZ-

LENEN İTHALAT POLİTİKASI

a. 24 Ocak 1980-29 Aralık 1984 Yılları Arasında

İzlenen Liberasyon Politikası:

i. I Sayılı Liberasyon Listesi: Bu liste, genelde hammadde ve yedek parçaları içermekteydi. Bu listeye bağlı malların ithali için resmi kuruluşlardan müsa-

de belgesi alınması gerekli olmayıp, doğrudan doğruya T.C.Merkez Bankası'nın ithal müsaadesini ya da yetkili bankanın özel ithal müsaadesini almak yeterliydi. İthalât için döviz olanaklarının dışında başka bir sınır bulunmamaktaydı. Bu özelliğinden dolayı I sayılı listedeki mallara libere mallar denilmiştir.

ii-II Sayılı Liberasyon Listesi: II sayılı liberasyon listesi, genellikle yurtiçinde üretilen, ancak üretimi yetersiz kalan bazı malları kapsamaktaydı. Bu listede yer alan malların ithali için bazı bakanlıklardan Uygunluk Belgesi, Yerli İmal Durumu Belgesi ve ayrıca Ticaret Bakanlığı'ndan Müsaade Belgesi alınması gerekliydi.

iii-Fona Tabi Mallar Listesi: Bu liste, kırk dolayında mal içermekteydi. Bu malların ithali, I sayılı liberasyon listesindeki malların ithaline ilişkin esaslara tabi kılınmıştı. Fon ihdasında, iç piyasanın düzenlenmesi ve fiyat istikrarının sağlanması amacı güdülmüş olup, bu kapsamdaki maddeleri ithal edenlerin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'na TL cinsinden belirli bir para ödenmesi öngörülmüştür. Her mal için fona ne miktarda

ta da yetkili mercii Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı olmuştur. Müsteşarlık ithalâtın her safhasında gerek gördüğü düzenlemeleri, değişiklikleri yapmaya, bu konularda yetkililere talimat vermeye, bunlarla ilgili kontrolü yapmaya, ithal malları fiyatlarını kontrol etmeye, Türkiye ile ticari ilişkilerinde ticaret ve ödeme dengemizi bozacak nitelikte kayıtlar koyan, anlaşmalar ile kararlaştırılan yükümlülüklerini yerine getirmeyen ülkeler, firma ve kuruluşlar hakkında gerekli tedbirleri almaya yetkili kılınmıştır.

Karar gereğince, ithalât yapmak isteyen gerçek ve tüzel kişiler özelliklerine göre teminat yatırmak zorunda bırakılmışlardır. Genel olarak talep edilen dövizin satış bedelinin % 15'i olarak belirlenen teminat oranı, kendi ihtiyacı için ithalât yapan sanayiciler, kamu sektörü ve dış ticaret sermaye şirketleri için % 7,5 olarak belirlenmiştir.

Bunun yanında dış ticareti devletleştirilmiş olan ülkelere sadece kamu kuruluşlarının ve son bir yıl içinde 50 milyon ABD \$'ından fazla ihracat yapmış dış ticaret sermaye şirketlerinin ithalât yapmasına

izin verilmişken, ithalâtı kanun ve kararnamelerle belirli kurum ve kuruluşlara bırakılmış olan maddelerin ancak bu kurum ve kuruluşlar tarafından yapılabileceği kararlaştırılmıştır.

İthalâtta liberasyon açısından önemli bir adım olan 1984 İthalât Rejimi Kararıyla, yasak mallar listeler halinde sayılarak, diğerleri belirli biçimlerde serbest bırakılmıştır. Böylece daha önce ithalâta serbesti bir nevi istisna iken kural, yasaklama ise istisna olmuştur. (32)

i-Yasak Mallar Listesi: Gümrük Tarife ve İstatistik Pozisyonları itibariyle 459 adet mal veya mal grubunu içermektedir. Daha önce ithali yasak malların sayısı yaklaşık 1800 iken yasak olan pekçok mal, yasak listesinden çıkarılmıştır.

ii-İthali Müsaadeye Bağlı Mallar Listesi: Gümrük Tarife ve İstatistik Pozisyonları itibariyle 100 dolayında mal ve mal grubu bu listede yer almaktadır. Daha önce ithali tümüyle yasak olan bazı mallar bu listeye

(32) Neşe KILIÇ, "1984 Yılı İthalât Rejimi ve Yenilikler",

MALİYE DERGİSİ, S.67 (Ocak-Şubat 1984), s.33.

aktarılrken, eskiden bu listede yer alanlar serbest hale getirilerek liste dışı bırakılmış ve listenin kapsamı eskiye göre daraltılmıştır.

iii-Fon denmek Suretiyle İthal Edilecek Mallar:

Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları itibariyle 100 adet mal veya mal grupları için fon ödenmesi öngörülmüştür. 1984 rejim kararıyla Konut Fonu adı altında Türkiye Emlk Kredi Bankası nezdinde yeni bir fon kurularak T.C.Merkez Bankası'na ithaltilarca yatırılacak fon tutarlarının bu hesaba devredilmesi hükme baēlanmıřtır.

1984 Kararının yayınlandığı tarihte gümrüklerden çekilmemiş fona tabi mallara'da, fon uygulanacağı fakat ihracatı teşvik belgesine baēlanmış gümrük muafiyetli malların yine fona tabi olmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca bedelsiz ithalât için fon % 10 eksiēiyle tahsil edilecektir.

Fona tabi mallar kendi içinde, konulan fonun amacı itibariyle 3 grupta toplanabilir. Birinci grupta, içeride üretilmekle birlikte zaman zaman kıtlığı çekilen ve dolayısıyla kontrolsüz fiyat artışlarına konu olabilen tüketim malları yer almaktadır. İkinici gruba kaakılıēa

konu olan ve/veya lüks mal diye adlandırılan mallar girmektedir. Üçüncü grupta ise içeride benzerleri artık üretilen ve bu nedenle de yerli üretimin korunması şimdilik gerekli görülen bazı hammadde ve mamuller yer almaktadır.

iv-Libere Mallar:Yukarıda belirtilen üç grup dışındaki mallar tümüyle serbest bırakılmıştır.Yeni rejim kararı sonucunda 2500'ü aşkın mal ve mal grubu tam liberasyona girmektedir.

İ k i n c i K ı s ı m

24 OCAK 1980 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'NİN İTHALATI

1.FİNANSMAN KAYNAKLARINA GÖRE İTHALAT

24 Ocak 1980 sonrası dönemde,ithalâtın kaynaklarına göre dağılımında gözlenen gelişme,programlanmış ithalâtın,toplam ithalât içindeki payının önemli boyutlarda devam etmiş olmasıdır.1980 yılında programlanmış ithalât 7203,9 milyon \$ iken,kendi kendini finanse eden ithalât ancak 705,5 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.1981 yılında programlanmış ithalât bir mektar daha artarak 8116,7 milyon \$ a ulaşırken,kendi kendini finanse eden ithalâta aynı şekilde bir artış göstererek 816,5 milyon

TABLO : 11

1980 - 1986 Yılları Arasında İthalâtın Finansman Kaynakları İtibariyle Dağılımı

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>
<u>PROGRAMLANMIŞ İTİ.</u>	7203,9	8116,7	7982,2	8540,1	9837,8	10264,1	5583,1
<u>LİBERASYON</u>	6087,4	7125,7	7623,1	8270,5	9753,8	8859,1	4820,5
TANISLI İTİHALAT	946,9	831,4	272,0	163,2	17,0	18,5	7,9
ANLAŞMALI ÜRÜNLER	169,6	159,6	87,1	106,4	67,0	--	--
MÜSADEYE TABİ	--	--	--	--	--	1386,5	754,7
<u>KENDİ KENDİNİ FİNANSE</u> <u>EDEN İTİHALAT</u>	<u>705,5</u>	<u>816,5</u>	<u>860,4</u>	<u>694,0</u>	<u>919,1</u>	<u>1079,6</u>	<u>765,7</u>
NATO ENFRASTÜKTÜR	18,2	15,8	14,0	59,2	32,3	36,0	28,3
ÖZEL YABANCI SERMAYE	33,2	42,4	40,9	72,0	59,4	51,7	43,9
PROJE KREDİLERİ	546,9	641,6	751,4	507,3	733,3	923,1	663,7
BEDELSİZ İTİHALAT	94,8	69,1	49,1	55,3	94,1	69,7	29,8
DİĞER	12,4	47,6	2,3	--	--	--	--
T O P L A M :	7909,4	8933,2	8848,7	9235,0	10757,0	11343,2	6348,6

K A Y N A K : Devlet İstatistik Enstitüsü.

NOT: 1986, 7 aylık veridir.

§ olarak gerçekleşmiştir.1982 yılında programlanmış ithalât azalarak 7982,2 milyon § olurken,kendi kendini finanse eden ithalât 860,4 milyon § a yükselmiştir. 1983 yılında ise bunun tersi gözlenmiş,programlanmış ithalât artarken,kendi kendini finanse eden ithalât azalmıştır.

İthalâтта liberasyon açısından büyük aşamaların kaydedildiği 1984 yılından itibaren ise gerek programlanmış gerekse kendi kendini finanse eden ithalâтта artışlar gözlenmiştir.

2.ÜLKE GRUPLARI İTİBARIYLA İTHALAT

24 Ocak 1980 sonrası dönemde ihracatın ülkeler itibariyle dağılımında ilk sıraları,İslâm Ülkeleri alırken,ithalâtın ülkeler itibariyle dağılımında ağırlığı OECD Ülkeleri elde etmiştir.Tablo 12'den görüldüğü üzere 1980 yılında OECD ülkelerinin toplam ithalâttan elde ettikleri pay 3498,0 milyon § iken,İslâm Ülkeleri 3128,0 milyon § ile ikinci,Doğu Avrupa Ülkeleri ise 821,6 milyon § ile üçüncü sırada yer almışlardır.Diğer ülkelere yapılan ithalât ise ancak 461,6 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.1981 yılından itibaren aynı durum devam etmiş ve OECD Ülkelerinden yapılan ithalât günümüze değin birinci sırada yer alma özelliğini devam ettirirken

İslâm Ülkeleri ikinci, Doğu Avrupa Ülkeleri ise üçüncü sıralarda yer almışlardır. Buna karşılık diğer ülkelerden yapılan ithalât küçük miktarlarda gerçekleşmiştir.

TABLO : 12

1980-1986 YILLARI ARASINDA İTHALATIN ÜLKELER İTİBARIY-
LE DAĞILIMI (Milyon \$)

Yıllar	OECD Ülkeleri	İslâm Ülkeleri	D. Avrupa Ülk.	Diğerleri
1980	3498,0	3128,0	821,6	461,6
1981	4279,5	3470,9	847,2	335,6
1982	4434,2	3800,5	826,1	181,9
1983	4481,1	3650,7	796,4	306,8
1984	5558,0	3940,0	905,5	353,5
1985	6361,8	3737,5	652,9	591,0
1986	4167,6	1283,8	402,1	495,1

KAYNAK: Hazine Ekonomik Göstergeleri.

Not: 1986 yılı 7 aylık veridir.

3. ANAMAL GRUPLARI İTİBARIYLA İTHALAT

1980 yılındaki büyük ithalât sıçramasında petrol fiyatlarındaki artışın büyük rolü olmuştur. Yıllık petrol ihtiyacının büyük bölümünü yurt dışından ithal eden ülkemiz, petrol fiyatlarının artmasıyla petrole ayırdığı bütçeyi arttırmak zorunda kalmıştır. 1980-1983 döneminde ithalâttaki artış % 17 dolayında kalmıştır. İthalâttaki bu görece durağanlığı ekonomide uygulanan politikalara

bağlayabiliriz. İstikrarın daha düşük denge düzeyinde aranması ve iç talebin, belirli gelir kategorilerinde, önemli ölçüde daraltılması, 1980'li yıllarda ekonomik büyümenin yavaşlatılmasına ve durgunluk eğilimlerinin belirmesine neden olmuştur. 1980 yılında ithalâtı % 97,8 oranında hammadde ve yatırım mallarından oluşan Türkiye'de yatırımlar ve büyümede yaratılan durgunluk, ithalât harcamalarını yavaşlatmıştır. Nitekim 1979 yılında 1,6 milyar dolar düzeyinde olan yatırım malları ithalâtı 1983 yılında ancak 2,3 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. 1983'te yatırım malları ithalâtında ulaşılan bu düzey, 1977'deki yatırım malları ithalâtının altındadır. Bu açıdan bakıldığında ithalât harcamalarındaki durağanlığın genel ekonomik durgunlukla bağlantılı olduğu söylenebilir. Hammadde ithalâtında da dönem içinde aynı durağanlığın sürmesi, bu yargıyı pekiştirmektedir.

Ham petrol ithalâtını da içeren hammadde ithalâtı 1979'da 3,4 milyar dolayında iken, artan petrol fiyatları nedeniyle 1980 yılında 6,1 milyar dolara sıçramış ve dönem içinde oldukça düşük hızlarda büyüyerek 1983 yılında 6,6 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır.

Tablo 13'ten de görüldüğü üzere, ham petrol dışındaki hammadde ithalâtında da durgunluk görülmektedir. Aynı şekilde yatırım ve tüketim maddeleri ithalât miktarları da küçük sıçramalar göstererek günümüze değin ulaşmışlardır.

TABLO : 13

1980-1986 YILLARI ARASINDA İTHALATIN ANA MAL GRUPLARINA
GÖRE DAĞILIMI (Milyon \$)

<u>Yıllar</u>	<u>Yatırım Maddeleri</u>	<u>Tüketim Maddeleri</u>	<u>Hammaddeler</u>
1980	1581,2	170,3	6157,9
1981	2207,1	179,3	6546,8
1982	2323,6	181,5	6337,6
1983	2317,3	242,3	6675,4
1984	2659,1	473,7	7624,2
1985	2602,9	904,9	7835,4
1986	1912,2	544,8	3891,7

KAYNAK: Hazine Ekonomik Göstergeleri.

Not: 1986 yılı 7 aylık veridir.

S O N U Ç

24 Ocak İstikrar Tedbirleri, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde en köklü ekonomik değişiklikleri meydana getiren ve pek çok yönüyle daha önceki istikrar tedbirlerinden ayrılan bir ekonomik tedbirler paketidir.

Türkiye'nin ekonomik bunalımın doruk noktasında bulunduğu bir dönemde uygulamaya konan paket, kısa dönemde ekonomik istikrarı, uzun dönemde ise dışa dönük sanayileşme politikalarını içeren yeni bir sanayileşme stratejisini hedeflemiştir. Bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik gerekli operasyon ve mevzuat değişiklikleri 24 Ocak 1980 tarihinden günümüze değin yapılagelmiştir.

Bu iki amacı gerçekleştirmeye yönelik kararların, dış ticaret politikası ile ilgili olanları, döviz rejimine, ithalât ve ihracat rejimine, yabancı sermaye girişine ve örgütsel düzenlemelere ilişkin kararlardır.

Ancak ,24 Ocak 1980 sonrası dış ticarete en etkin rol oynayan politikalar, ihracatı teşvik politikası ile ithalâta liberasyon politikasıdır. İhracatı teşvik po-

litikasının, 24 Ocak 1980 öncesinde kısmen de olsa uygulanmasına rağmen, ithalâta liberasyon politikası, ilk kez uygulamaya konan bir politikadır.

/İhracatı teşvik amacıyla kullanılan araçların başında, ihracatta vergi iadesi, esnek kur politikası, resim-harç istisnası ve ihracatçılara döviz tahsisi gelmektedir. Bu araçlar değişik zamanlarda, değişik dozlar da olmak üzere kullanılmıştır. Ancak ihracatın bu araçlara karşı duyarlılığı farklıdır, örneğin kur değişmelerine karşı oldukça duyarlı olmasına rağmen, ucuz kredi ve vergi iadesi gibi teşvik önlemlerine karşı fevkalade duyarlı değildir. //

24 Ocak 1980 sonrası dönemde, ihracat miktar olarak artış gösterirken, yapısal olarak da değişme göstermiştir. 1980-1986 yılları arasında Türkiye'nin ihracatı gözlemlendiğinde yıllık ortalama % 22,3'lük bir artışa ulaşıldığı görülmektedir. Ancak bunu uygulanan politikaların ekonomik yapıda meydana getirdiği dönüşümün ürünü olarak değerlendirmek hatalıdır. İhracattaki hızlı artış konjonktürel niteliği ağır basan iç ve dış etkenlerden kaynaklanmıştır.

İhracatı besleyen dış etkenler petrol konjunktürü

ve İran-İrak savaşı olmuştur. Bu gelişmelerin ihracatımız üzerindeki etkisi toplam ihracatımızın büyük bir kısmının 1981 ve 1982 yıllarında Ortadoğu'nun az sayıda ülkesine yönelmiş olmasından anlaşılmaktadır. Bu ülkelerin toplam ihracatımız içindeki toplu payları, 1980 yılında % 30 dolaylarında iken giderek yükselerek, 1982 yılında % 48 dolaylarına tırmanmıştır. Ancak petrol konjonktürünün ters dönmesi ve Ortadoğu Ülkeleri'nde dış ödeme sorunlarının başgöstermesi 1983'ten itibaren ihracatımızı olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. 1984 yılından itibaren ise ihracat geleneksel batı pazarlarına yönelmeye başlamıştır.

İhracatı besleyen iç etkenler ise, iç piyasa daralığında 1980 sonrasında stoğa çalışan firmaların ihracata yönelmek zorunda kalmaları ve istikrar politikası çerçevesinde uygulanan önlemlerdir. Bu önlemler ihracatı özendirilmiş ve hatta bir anlamda zorlamıştır.

İhracat miktar olarak artarken ve değişik pazarlara yönelirken, yapısal değişikliklerde göstermiştir. Daha önceki yıllarda toplam ihracat içinde en büyük payı alan tarım ve hayvancılık sektörü yerini 1980 yılından

itibaren yerini sanayi sektörüne devrederken, madencilik sektörü payı en düşük sektör olma özelliğini devam ettirmiştir. Sanayi sektörünün öncü sektör haline gelmesi ilk bakışta sevindiricidir. Ancak sanayi sektörü ihracat artışı, gıda sanayii, yün ürünleri, deri, kösele, dokumacılık seramik ve cam ürünleri ihracatına dayanmaktadır.

Ihracatı teşvik tedbirleri ihracat artışı yaratmakla birlikte ekonomiye ciddi maliyetler de yüklemektedir. Bu maliyetler kur ve teşvik uygulamasının neden olduğu enflasyon ve kaynakların verimsiz alanlarda israf edilmesi sonucu yükselmektedir.

24 Ocak 1980 öncesinde, ithal ikâmesi politikasına ve korumacı önlemlere ağırlık verilirken, daha sonra terbiyevi kota sisteminden, serbest ithalâta geçişin bir aşamasını oluşturan ithalâta liberasyon politikası ağırlık kazanmıştır. 1980 programı, liberalleşme eğilimini açıkça ortaya koymuş olmasına rağmen, bu yönde en önemli adım 1984 yılında atılmıştır.

1980-1986 yılları arasında ithalâtın artış oranı % 17 dolaylarında gerçekleşmiştir. İthalâtın ana mal gruplarına göre dağılımında ilk sırayı sürekli hammadde

ithalâtı almıştır.OECD ülkelerinden yapılan ithalât ağır basarken,finansman kaynaklarına göre ithalât içinde en büyük payı programlanmış ithalât elde etmiştir.

İthalâтта liberalleşme konusunda esas atılım 1984 ithalât rejimiyle getirilmiştir.1984 yılı başında hem ithalâtı düzenleyen listeler esaslı bir şekilde değiştirilmiş hem de gümrük vergi oranları yeniden belirlenmiştir.Bir yandan ulusal gelirin artış hızının yükselmesi,bir yandan da liberalleşme eğilimleri 1984'ten itibaren bir canlanmaya neden olmuştur.Dönem içinde ihracatın başarısına rağmen,ithalâtın da artış göstermesi dış ticaret açıklarının günümüze artarak ulaşmasına neden olmaktadır.

F A Y D A L A N I L A N K A Y N A K L A R

, ALTINTAŞ Mustafa

: "Ocak 1987'de Yürürlüğe Konulan Dışsatım Özendirme Kararı ile Dışsatımda Vergi İadesi", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM, 1987.

, CANEVİ Yavuz

: "1987 Yılında Dış Ticarete Beklentiler Semineri", TÜRKİYE DIŞ TİCARET DERNEĞİ, Ankara, 1986.

CILLOV Haluk

: "Dünya ve Memleket Konjoktürü", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.10-12 (Ekim-Aralık 1979)

ÇÖLAŞAN Emin

: "24 Ocak Bir Dönemin Perde Arkası", İstanbul, 1984.

, DPT

: "V.Beş Yıllık Plân Destek Çalışmaları, V.Beş Yıllık Kalkınma Plânı Öncesinde Gelişmeler, 1972-1983 (Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler)", DPT.Ya.No:1975, Ankara, 1985.

- DPT : Yatırımları ve İhracatı
Tesvik Özel İhtisas Komis-
yonu Raporu, DPT.Ya.No:1872,
Ö.İ.K.293, Ankara, 1982.
- EGELİ Şerif : "Türk Ekonomisinde İhracat"
PARA, S.8 (Ocak 1982)
- ERCAN Uğur : "Türkiye'de Sınai Ürün İh-
racatıyla İlgili İhracat
Ayrıcalıkları, Vergi İade-
leri ve İhracatı Tesvik
İçin Diğer Mali Önlemler,
SANAYİ ÜRÜNLERİ DIŞSATIMI-
NIN GELİŞTİRİLMESİ SEMİNE-
Rİ, Ankara, 1978.
- HAZİNEDAR Osman Nezif : "1980 Yılından 1983 Yılına
İhracatın Görünümü", İSTAN-
BUL SANAYİ ODASI DERGİSİ,
S.214 (Aralık 1983).
- İLKİN Akın : "İhracatımızdaki Gelişmeler",
İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİ-
Sİ, S.245 (Temmuz 1986).
- İNCEKARA Ahmet : "1980'den Sonra İhracata
Yönelik Stratejinin Bir A-
racı Olarak Yatırım Tesvik
Uygulamaları", İSTANBUL SANAYİ
ODASI DERGİSİ, S.241 (Mart 1986).

- KILIÇ Neşe : "1984 Yılı İthalât Rejimi
ve Yenilikler, MALİYE DERGİ-
Sİ, S.67 (Ocak-Şubat 1984).
- KILIÇBAY Ahmet : "Yeni Bir İktisat Politi-
kasına ve Yeni Stratejile-
re Doğru", EKONOMİDE PARA
KREDİ, S.3 (Mart 1981).
- KILKIŞ Yıldırım : "Ayın Ekonomik Olayları",
BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR,
S.9 (Eylül 1986).
- KILKIŞ Yıldırım : "Dış Ticaretle İlgili Uy-
gulamalar", BANKA VE EKONO-
MİK YORUMLAR, S.9 (Eylül 1986).
- MANİSALI Erol : "Son Ekonomik Önlemlerin
Anlamı", İSTANBUL SANAYİ
ODASI DERGİSİ, S.168 (Şubat
1980).
- MOST Amicus (Çev. ERGÜN Rifat) : "İhracatın Arttırılması";
ADKO, S.2-3 (Şubat-Mart 1973)
- ÖZDEN Murat : "İhracatta Vergi İadesi",
MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM, 1987.
- SAĞDIÇ Engin : "Plânlı Dönemde Sanayi Ü-
rünleri Gelişimi", İSTANBUL
SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.245
(Temmuz 1986).

SERİN Necdet

: "İhracatı Arttırma Politika-
sı", 2. TÜRKİYE İKTİSAT KONG-
RESİ DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER
KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, Ankara,
1981.

. SEYYİDOĞLU Halil

: "Türkiye'de Sanayileşme ve Dış
Ticaret Politikası", Ankara, 1982.

. -----

: "İhracatı Teşvik Tedbirleri,
Yapı ve Kredi Bankası Yayını,
İstanbul, 1981.

* -----

: "İhracatın Teşviki Üzerine
Düşünceler", ANKARA SANAYİ O-
DASI, S. 84 (Ocak-Şubat 1987)

: Bankalar Kanunu, S. 3182.

: DİE Aylık İstatistik Bülten-
leri.

: DPT, TUB Faaliyet Raporları,
1980, 1981, 1982, 1983, 1984,
1985, 1986.

: Hazine ve Dış Ticaret Müste-
şarlığı Yıllık Raporları,
1980, 1981, 1982, 1983, 1984,
1985, 1986.

: R.G.T: 25.1.1980, S. 16680.

: R.G.T: 29.12.1983, S. 18266.

: R.G.T: 30.12.1983, S. 18267.

:R.G.T:1.12.1986,S.19298.

:R.G.T:20.11.1986,S.19287.

:T.C.Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Raporları, 1979,1982.

:T.C.Merkez Bankası Yıllık Faaliyet Raporları,1980, 1981,1982,1983,1984,1985, 1986.
